

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права,
європейської та євроатлантичної
інтеграції

Спеціальність 293 «Міжнародне право»
Освітня програма 293.00.01 «Міжнародне право»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Романової Анастасії Вікторівни

Науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, завідувача
кафедрою міжнародного права,
європейської та євроатлантичної
інтеграції
Братко І. В.

Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	5
1.1 Історичний розвиток ювенальної юстиції.....	5
1.2 Поняття та принципи ювенальної юстиції.....	10
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ.....	24
2.1 Міжнародне нормативно-правове регулювання ювенальної юстиції.....	24
2.2 Міжнародні інституційно-правові механізми у сфері ювенальної юстиції.....	33
2.3 Ювенальна юстиція та Європейський Суд з прав людини	41
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	50
3.1 Система ювенальної юстиції в США	50
3.2 Особливості ювенальної юстиції в Південній Кореї.....	65
3.3 Законодавство України у сфері ювенальної юстиції	80
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена глобальними тенденціями у сфері захисту прав дитини та необхідністю побудови ефективної системи правосуддя, орієнтованої на потреби неповнолітніх. У сучасному світі, де діти все частіше стикаються з порушеннями своїх прав — як у мирний час, так і в умовах збройних конфліктів, міжнародно-правові механізми стають ключовим інструментом формування гуманної, реабілітаційної та недискримінаційної моделі юстиції. Крім того, міжнародно-правове регулювання забезпечує баланс між захистом суспільних інтересів і правами неповнолітніх у системі кримінального правосуддя. Тематика є надзвичайно актуальною для України, оскільки держава перебуває в процесі реформування своєї правової системи відповідно до міжнародних стандартів, що передбачають запровадження комплексної ювенальної юстиції. Попри наявність значної кількості міжнародних актів, тема залишається недостатньо дослідженою в українській правовій науці, особливо у частині механізмів імплементації та практичного застосування міжнародних норм у вітчизняному правосудді. Існує потреба у комплексному аналізі не лише змісту міжнародних стандартів, але й інституційних механізмів їх реалізації, з урахуванням досвіду міжнародних організацій та окремих країн. Дослідження міжнародно-правового регулювання ювенальної юстиції є важливим не лише для поглиблення теоретичного розуміння даного феномену, а й для удосконалення українського законодавства і правозастосовної практики.

Мета даної бакалаврської роботи полягає у здійсненні комплексного міжнародно-правового аналізу принципів, джерел, інституційних механізмів та практики реалізації ювенальної юстиції, з урахуванням діяльності міжнародних організацій, Європейського суду з прав людини та досвіду окремих держав, з метою визначення напрямів удосконалення законодавства України в цій сфері.

Основні завдання бакалаврської роботи є такими:

- Виявити історичні передумови становлення ювенальної юстиції та ключові етапи її розвитку у світовій правовій думці;

- Розкрити зміст основних понять і принципів ювенальної юстиції;
- Розглянути міжнародно-правові акти, які становлять нормативну базу регулювання ювенальної юстиції;
- Визначити роль міжнародних організацій у впровадженні та забезпеченні функціонування інституційно-правових механізмів у сфері ювенальної юстиції;
- Розкрити практику Європейського суду з прав людини щодо справ у контексті функціонування ювенальної юстиції;
- Розглянути моделі функціонування ювенальної юстиції у США та Південній Кореї як приклади ефективного регулювання;
- Встановити особливості правового регулювання ювенальної юстиції в Україні та виявити основні проблеми й виклики;
- Визначити напрями вдосконалення українського законодавства з урахуванням міжнародного досвіду.

Об’єктом дослідження є ювенальна юстиція як правове явище, зокрема її розвиток, функціонування і регулювання в контексті міжнародного права.

Предметом дослідження є сукупність міжнародно-правових норм, принципів, інституційних механізмів та практик, що регулюють діяльність ювенальної юстиції, а також їх вплив на національні системи правосуддя щодо неповнолітніх, зокрема в США, Південній Кореї та Україні.

Методологічну основу становлять загальнонаукові, спеціально-юридичні та логіко-теоретичні методи: формально-логічний метод, конкретно-історичний метод, метод правового аналізу, метод порівняльного правознавства, метод тлумачення норм міжнародного права, методи аналізу, метод синтезу, метод абстрагування.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі міжнародно-правових механізмів регулювання ювенальної юстиції, що включає дослідження міжнародних нормативно-правових актів, діяльності міжнародних організацій, також Європейського суду з прав людини, ювенальної юстиції щодо неповнолітніх у США, Південній Кореї

та Україні. У межах дослідження вперше у студентській юридичній літературі здійснено порівняльну характеристику підходів до ювенальної юстиції у вказаних країнах з метою виявлення позитивних практик, які можуть бути імплементовані в українське законодавство. Запропоновано конкретні напрямки удосконалення правового регулювання ювенальної юстиції в Україні з урахуванням міжнародних стандартів.

Структура: бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 99 сторінок, список використаних джерел налічує 91 найменування.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади ювенальної юстиції» присвячено історичному розвитку, поняттям та принципам, завдяки яким функціонує ювенальна юстиція.

Розділ 2 «Міжнародно-правові механізми регулювання ювенальної юстиції» досліджуються основні міжнародні акти, роль міжнародних організацій та практика Європейського суду з прав людини.

Розділ 3 «Правове регулювання ювенальної юстиції в різних країнах світу» містить порівняльно-правовий аналіз правового регулювання ювенальної юстиції в США, Південній Кореї та Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

1.1 Історичний розвиток ювенальної юстиції

Формування системи ювенальної юстиції є результатом тривалого історичного розвитку правових і соціальних інститутів, спрямованих на захист прав неповнолітніх. Ідея окремого судочинства для неповнолітніх має глибоке історичне коріння та еволюціонувала відповідно до суспільних змін і правових традицій різних держав.

До середини XIX століття в юридичній сфері не існувало чіткого правового визначення поняття «неповнолітня особа», і правопорушники серед неповнолітніх не розглядалися як окрема категорія. Перші спроби захистити неповнолітніх від жорстокого покарання простежуються ще в римському праві. Так, у Дигестах Юстиніана зазначалося, що права та інтереси осіб, які не досягли 25-річного віку, у майнових справах захищали їхні опікуни [1, с. 214-215]. Український автор Г. Чернуха стверджує, що у Законі XII таблиць уперше було закріплено принцип пом'якшення покарання для неповнолітніх, якщо вони не усвідомлювали характер свого злочинного діяння або ж злочин не був доведений до кінця.

У «Швабському зеркалі» — збірнику німецьких законів XII століття — неповнолітніх злочинців визнавали такими, що через малий вік ще не набули розсудливості. Закон забороняв застосовувати смертну кару до осіб, молодших за 14 років, та вимагав звернення до експертів («досвідчених людей») для оцінки рівня їхньої відповідальності. Водночас, якщо злочин був вчинений за обтяжливих обставин або повторно, застосовувався принцип «злий намір замінює недостатній вік», який допускав можливість смертної кари навіть для неповнолітніх [1, с. 215].

Середньовіччя можна вважати одним із найгірших періодів у розвитку ювенальної юстиції. У цей час питання захисту прав дитини майже не порушувалися в правовій сфері, а особливості віку правопорушників практично не бралися до уваги. Правові акти не передбачали жодних пом'якшуючих обставин для дітей, які вчинили злочини, а жорстокі методи покарання застосовувалися незалежно від віку. Судова практика тієї доби була вкрай жорстокою щодо неповнолітніх. Діти, яких

звинувачували у правопорушеннях, нерідко зазнавали таких самих покарань, як і дорослі. Торттури, смертна кара, довготривале ув'язнення та утримання дітей у тюремних камерах разом із дорослими злочинцями були поширеними явищами. Умови утримання таких дітей залишалися жахливими, що часто призводило до фізичного та психологічного виснаження, а також до подальшої криміналізації молоді.

Попри загальне ігнорування прав дітей, у деяких європейських країнах усе ж робилися спроби забезпечити їм соціальний захистаття Так, в Іспанії XIV століття діяла система церковного піклування над сиротами, де особливу роль відігравали так звані «батьки та судді сиріт». Функціонери опікувалися безпритульними дітьми, займалися їхнім влаштуванням та захистом. Католицька церква брала активну участь у ресоціалізації неповнолітніх, які виявляли девіантну поведінку, створюючи для них притулки та виховні заклади. А Італія стала першою країною в Європі, де було засновано спеціалізований пенітенціарний заклад для неповнолітніх правопорушників. Виправний дім мав на меті не лише покарання, а й виховання та перевиховання молоді, яка потрапила в конфлікт із законом [1, с. 215].

Значну роль у допомозі дітям-сиротам та малолітнім правопорушникам відігравала католицька церква й у Польщі. Саме вона взяла на себе основні функції соціального захисту неповнолітніх, що тісно перепліталися з системою правосуддя. Завдяки зусиллям духовенства було створено низку закладів, які надавали допомогу дітям, позбавленим батьківського піклування, а також тим, хто скоїв правопорушення [1, с. 215].

Таким чином, у період Середньовіччя більшість європейських країн не приділяли належної уваги питанням ювенальної юстиції, а неповнолітні злочинці зазнавали надзвичайно жорсткого поводження. Водночас окремі ініціативи, насамперед з боку церкви, започаткували перші кроки в напрямку соціального захисту дітей та формування системи спеціалізованих закладів для їх утримання й перевиховання.

Окрема система ювенальної юстиції була створена в Сполучених Штатах приблизно 100 років тому з метою відвернення молодих правопорушників від

руйнівних покарань кримінальних судів і заохочення їх до реабілітації на основі індивідуальних потреб неповнолітнього. Система значно відрізнялася від «дорослого» суду в кількох аспектах. Потрібно було зосереджуватися на дитині чи підлітку як на особі, що потребує допомоги, а не на вчинку, через який вона постала перед судом [2].

Ювенальний суд було засновано в 1899 році в окрузі Кук, штат Іллінойс, проте сама концепція бере свій початок ще з Європи XVII століття [3]. Ювенальні суди виникли на основі доктрини «*parens patriae*» (принципу патерналізму), згідно з якою держава бере на себе роль опікуна неповнолітніх, забезпечуючи їхній захист від негативного впливу та несприятливого середовища [4, с. 58]. Термін «*parens patriae*» виник у XII столітті за правління англійського короля і дослівно перекладається як «батько країни». У контексті питань, що стосуються неповнолітніх, цей принцип означав, що король ніс відповідальність за добробут дітей та ухвалював рішення щодо них. В Англії «*parens patriae*» часто використовувався монархами, які, діючи від імені короля, розглядали дітей як власність держави, підпорядковуючи їхній статус та майбутнє волі короля або його представників [3].

Лише в середині XIX століття в окремих країнах світу почали поступово впроваджуватися законодавчі акти, спрямовані на захист прав дітей та підлітків, які стикалися з системою правосуддя. У цей період розпочалося створення спеціалізованих установ, що мали на меті не лише покарання неповнолітніх правопорушників, але й їх соціальну реабілітацію, перевиховання та адаптацію до суспільного життя [1, с. 215]. Дані зміни стали відповіддю на зростаючу стурбованість суспільства щодо жорстокого ставлення до дітей у судовій системі, а також усвідомлення необхідності диференційованого підходу до осіб, які ще не досягли повноліття. З розвитком правової думки та гуманістичних ідей у різних державах почали визнавати, що неповнолітні потребують особливого ставлення під час судового розгляду, оскільки їхній психологічний та соціальний розвиток суттєво відрізняється від дорослих.

На початку XX століття ідея впровадження ювенального правосуддя набула широкого поширення та охопила значну частину європейських країн. Політики,

правозахисники та громадські діячі дедалі активніше обговорювали необхідність створення спеціальних судових органів, які б розглядали справи, пов'язані з неповнолітніми, враховуючи не лише юридичний аспект їхніх правопорушень, а й соціальні, психологічні та педагогічні фактори [1, с. 215]. Важливим етапом розвитку ювенальної юстиції стало формування правових механізмів, які не тільки передбачали більш м'які форми відповідальності для дітей і підлітків, але й сприяли їхньому вихованню та ресоціалізації. Запровадження ювенальних судів та альтернативних методів впливу на неповнолітніх правопорушників заклало основу для сучасної системи ювенальної юстиції, яка нині діє в багатьох країнах світу.

У державах, де процес формування ювенальної юстиції розпочався ще в XIX–XX століттях, і до сьогодні успішно функціонує спеціалізована система правосуддя для неповнолітніх, що охоплює понад 60 країн світу. У цих країнах, зокрема, більшість вироків за вчинення нетяжких злочинів передбачають виконання виправних робіт відповідно до договору про примирення сторін, що сприяє не лише покаранню, а й соціальній адаптації правопорушників [1, с. 215]. Досліджуючи історичний розвиток ювенальної юстиції, можна дійти висновку, що навіть до початку XXI століття так і не було вироблено універсальної моделі спеціалізованого судочинства щодо неповнолітніх, яка могла б стати орієнтиром для країн, де поняття «ювенальна юстиція» ще не набуло практичного втілення.

Отже, традиційна суспільна стурбованість набула надзвичайного значення в XX столітті, коли саме в цей період були створені складні та продумані механізми, спрямовані на забезпечення соціальної відповідності [5, с. 360]. В цей час держава, в особі спеціалізованої судової системи, не лише взяла на себе ініціативу у цьому процесі, але й стала основною рушійною силою, що формувала і спрямовувала нову систему ювенальної юстиції, яка, в свою чергу, почала розвиватися в умовах змінюваних соціальних уявлень і ставлень до молодіжної девіантності, рухаючись шляхами, що до того залишалися незвіданими.

Однак, протягом більшості цього періоду ситуація залишалася досить нестабільною та суперечливою, що пояснюється наявністю внутрішніх суперечностей у самій ювенальній юстиції, де поєднувалися дві взаємно протилежні цілі. З одного боку, ця система покликана захищати молодь і забезпечувати підтримку тим підліткам та дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах, а з іншого — вона зобов'язана карати правопорушників і водночас захищати все суспільство від можливих загроз з їхнього боку.

Можна зазначити, що система ювенальної юстиції XXI століття стала значним кроком відхилення від своїх історичних засад, оскільки вона прийняла реабілітаційний підхід, що акцентує увагу на розвитку молодих правопорушників, їхніх потребах та можливостях для соціалізації. Однак, незважаючи на прогрес, певні проблеми, як-от расова нерівність або питання інтеграції психічного здоров'я, все ще залишаються актуальними. Дані проблеми потребують постійного вирішення і вдосконалення, тому важливо звертати увагу на нові ідеї та підходи, а також на міжнародну співпрацю, що сприяє розробці інноваційних рішень для створення більш ефективної та справедливої системи ювенальної юстиції [6].

Підсумовуючи, історичний розвиток ювенальної юстиції свідчить про те, що ставлення до неповнолітніх у правовій системі змінювалося відповідно до загального рівня соціального, морального та правового розвитку суспільства. Спочатку дітей розглядали виключно як об'єкти кримінальної відповідальності на рівні з дорослими, і лише поступово сформувалося розуміння необхідності особливого підходу до осіб, які ще не досягли повноліття.

На основі історичного аналізу можна дійти висновку, що ювенальна юстиція, як особливий правовий інститут, формується на перетині ідей гуманізму, прав дитини, соціального захисту та реабілітації. Її розвиток супроводжувався переходом від каральної до превентивної і виховної парадигми, в межах якої неповнолітній визнається суб'єктом, що потребує не лише правової відповідальності, а й соціальної підтримки. Історичний шлях формування ювенальної юстиції свідчить про її

значущість у забезпеченні справедливості, захисті прав дитини та адаптації її до нормального життя в суспільстві, що в подальшому визначило основи сучасного міжнародного правового регулювання у цій сфері.

1.2 Поняття та принципи ювенальної юстиції

Розвиток ювенальної юстиції є результатом тривалих змін у ставленні суспільства до неповнолітніх правопорушників, що було розглянуто у попередньому розділі. Однак для повного розуміння цього явища важливо визначити його сутність, яка розкривається в понятті, принципах та, не менш важливо, правових сім'ях ювенальної юстиції.

«Ювенальна юстиція — це галузь кримінального права, що застосовується до осіб, які не досягли віку, достатнього для повної кримінальної відповідальності», — це визначення Ви побачите першим, якщо почнете шукати «Поняття ювенальної юстиції», його дає нам Cornell Law School [7]. На нашу думку, дане поняття не розкриває повністю ювенальну юстицію, і є доволі важким для розуміння як для юристів, так і студентів, які не мають поглиблених знань у цій галузі.

Якщо пройти далі у пошуках визначення «ювенальної юстиції», можна знайти поняття, яке дає сайт, відомий усім користувачам мережі Інтернет — Вікіпедія: «Ювенальна юстиція (лат. *juvenālis* — юнацький; лат. *Jūstitia* — правосуддя) — правова система щодо захисту прав дітей, має у своєму складі установи і організації, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, скоєні неповнолітніми» [8].

Слід зауважити, що серед науковців та практиків існує багато різних трактувань поняття «юстиція», кожне з яких так чи інакше стосується ювенальної юстиції. Однак, навіть серед найкваліфікованіших фахівців та дослідників досі немає єдиної думки щодо того, що саме являє собою ювенальна юстиція.

На думку Н. Крестовської, ювенальна юстиція — це система державних, муніципальних і громадських судових, правоохоронних та правозахисних органів, установ і організацій, які, спираючись на законодавство та використовуючи медико-соціальні, психолого-педагогічні методи, здійснюють правосуддя щодо дітей,

профілактику та попередження правопорушень, що стосуються дітей або за їх участю, а також забезпечують захист прав, свобод і інтересів дітей, а також їхню ресоціалізацію, особливо тих, хто опинився в складних життєвих обставинах [9].

Аналіз науково-юридичних поглядів показує, що термін «ювенальна юстиція» складається з двох латинських слів. Слово «juvenalis» у перекладі з латини означає юнацький (дитячий, молодий), а «justitia» — правосуддя. Таким чином, термін «ювенальна юстиція» в буквальному сенсі можна перекласти як юнацьке правосуддя [10]. Отже, під «ювенальною юстицією» мається на увазі здійснення справедливості щодо молоді.

Український автор І. Ольшанецький розглядає ювенальну юстицію як комплексну систему судових, правоохоронних та інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, діяльність яких спрямована на забезпечення та захист прав, свобод і інтересів дітей, профілактику та попередження правопорушень, пов'язаних із дітьми або за їх участю, а також на ресоціалізацію неповнолітніх, які потрапили в конфлікт із законом або опинилися у складних життєвих обставинах [11].

Інше визначення дають американські дослідники Гері Дженсен та Дональд Дж. Шумейкер, а саме: «Ювенальна юстиція — це система законів і процедур, спрямованих на регулювання обробки та поводження з правопорушниками, які не досягли повноліття, за порушення закону, а також на надання юридичних засобів захисту їхніх інтересів у ситуаціях конфлікту або недбалості» [12] .

Варто додати, що термін «ювенальна юстиція» часто використовується як синонім ювенального суду, проте він також може охоплювати й інші пов'язані інституції, зокрема поліцію, прокурорів і адвокатів, службу пробації, центри утримання неповнолітніх та виправні установи [2].

Отже, в ході тривалого дослідження різних думок, можна сформулювати власне поняття: «Ювенальна юстиція — це підгалузь кримінального права, яка регулює процеси та процедури щодо осіб, що не досягли віку, достатнього для повної

кримінальної відповідальності. Ювенальна юстиція має на меті захист прав, свобод і інтересів дітей, профілактику правопорушень, а також їх ресоціалізацію, особливо тих, хто опинився в складних життєвих ситуаціях».

Як висновок, неможливо дати однозначне та загальноприйняте поняття ювенальної юстиції без чіткого окреслення основних її елементів, адже існують різні підходи до розуміння її системи, які сформувалися в ході історичних процесів і досліджень в юридичній літературі. Без сумніву, це ускладнює вироблення єдиного погляду на ювенальну юстицію, і, саме цю невизначеність використовують її критики, що призводить до підміни основних принципів цієї системи, що стане предметом подальшого аналізу.

Ювенальна юстиція, як система правосуддя, ґрунтується на низці основоположних принципів, які відображають унікальні потреби та вразливість дітей, а також прагнення суспільства до їхнього захисту та реабілітації. Цей розділ присвячений детальному розгляду основоположних принципів ювенальної юстиції, які визначають її сутність та функціонування.

Почнемо з чотирьох базових принципів, на яких заснована Конвенція про права дитини 1989 р.: принцип недискримінації, забезпечення найкращих інтересів дитини, забезпечення права дитини на життя, виживання та здоровий розвиток і принцип поваги до думки дитини [13].

Принцип недискримінації є одним із основних загальних принципів, визначених Комітетом з прав дитини, кожна дитина повинна мати можливість користуватися своїми правами без будь-якої форми дискримінації [14]. Стаття 2 Конвенції про права дитини 1989 р.: «Держави-учасниці повинні поважати та забезпечити права, викладені в цій Конвенції, для кожної дитини, яка знаходиться під їх юрисдикцією, без будь-якої дискримінації, незалежно від того, хто є батьками чи законним опікуном дитини, а також незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного чи соціального походження, стану бідності, наявності інвалідності, народження чи будь-якого іншого статусу».

Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини. Діти, особливо в ранньому віці, є вразливими і потребують особливої підтримки, щоб мати змогу повною мірою реалізовувати свої права. Але як можна забезпечити дітям рівні права та водночас належний захист? Частина відповіді на це питання полягає в принципі найкращих інтересів дитини, який сформульований у статті 3 пункті 1 Конвенції про права дитини 1989 р., де зазначається: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини».

Принцип, який найтісніше пов'язаний з економічними та соціальними правами дітей, сформульовано в статті 6 Конвенції про права дитини 1989 р., що стосується права на життя. Стаття 6 пункт 2 Конвенції про права дитини, де зазначено: «Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини», не обмежується лише правом дитини не бути позбавленою життя, а й охоплює значно більше аспектів, включаючи соціальні та економічні умови, необхідні для повноцінного розвитку дитини.

Принцип, який стосується поваги до думки дитини. Щоб зрозуміти, що дійсно є в інтересах дитини, логічно слухати її думки. Цей принцип сформульовано в статті 12 пункті 1 Конвенції про права дитини 1989 р., яка зазначає: «Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю».

Чотири принципи в Конвенції про права дитини є основоположними для ювенальної юстиції, оскільки вони забезпечують гуманне ставлення до дітей у правовій системі. Всі ці принципи сприяють створенню справедливого, захисного та підтримуючого середовища для неповнолітніх у системі ювенальної юстиції, оскільки спрямовані на всебічний захист прав дитини у правовому процесі.

Держави співпрацюють у сфері ювенальної юстиції через «Коаліцію з питань ювенальної юстиції (англ. The Coalition for Juvenile Justice (далі «CJJ»)), яка є міжнаціональною коаліцією державних консультативних груп (SAGs), організацій, окремих осіб, молоді та союзників, які прагнуть запобігати залученню дітей і підлітків до судової системи та забезпечувати найвищі стандарти догляду у випадках, коли молодь звинувачується у правопорушеннях і потрапляє до системи правосуддя [15].

CJJ пропонує 12 основних принципів, які ґрунтуються на дослідженнях та колективних знаннях членів організації й були затверджені кваліфікованою більшістю держав-членів:

1. Забезпечення залучення до шкільного життя;
2. Сприяння профілактичним заходам;
3. Взаємодія з молоддю, сім'єю та громадою;
4. Відволікання молоді від судової системи;
5. Скорочення інституціоналізації;
6. Усунення расових та етнічних розбіжностей;
7. Гарантування доступу до якісного правового захисту;
8. Створення ефективних програм, заснованих на громаді;
9. Виявлення та підтримка молоді з особливими потребами;
10. Запровадження невеликих реабілітаційних закладів;
11. Покращення післяреабілітаційного догляду та реінтеграції;
12. Захист молоді від потрапляння до судів, в'язниць і тюрем для дорослих [15].

Розберемо кожен з принципів детально, і почнемо з першого - забезпечення залучення до шкільного життя. Молодь повинна мати можливість проводити свої дні в освітньому середовищі, яке сприяє їхньому розвитку, формуванню необхідних знань та навичок, що допоможуть їм у майбутньому стати освіченими, самодостатніми та продуктивними членами суспільства, а не в залах судових засідань чи виправних установах [15]. Ефективне партнерство між педагогами, правоохоронними органами, громадою та сім'ями школярів має на меті не лише реагування на проблеми в навчанні

та вихованні, а й запобігання їхній появі через створення підтримувального середовища. Важливим є не виключення учнів із навчального процесу через труднощі чи проблемну поведінку, а розробка механізмів для своєчасного виявлення причин таких поведінкових проблем, допомоги учням у їх подоланні та мотивації до подальшого навчання і розвитку.

Кожен навчальний заклад повинен бути не лише місцем здобуття знань, а й простором для підтримки, соціальної інтеграції та рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей чи соціального статусу. Однак практика жорстких дисциплінарних заходів, зокрема політика «нульової толерантності», що передбачає суворе покарання за порушення, виявилася неефективною, оскільки часто призводить до негативних наслідків для дітей із вразливих груп, представників меншин та учнів з особливими потребами [15]. Такі підходи не тільки не виправляють поведінку, а й сприяють відторгненню учнів, що збільшує ризик їх потрапляння в ювенальну та кримінальну юстицію

Сприяння профілактичним заходам. Профілактика правопорушень серед молоді є ефективним підходом до формування відповідальних, соціально активних громадян та створення безпечного суспільства, а запобігання правопорушенням через цілеспрямовану роботу з молоддю знижує рівень злочинності та запобігає соціальному відчуженню дітей, які перебувають у групі ризику через складні обставини або недостатню підтримку з боку сім'ї. Ефективні профілактичні заходи, такі як менторські програми, розвиток лідерських якостей, позашкільні заняття, підтримка сім'ї, психологічна допомога та соціальні проєкти, сприяють залученню дітей до корисної діяльності та попереджають девіантну поведінку [15]. Такі ініціативи дають дітям можливість брати участь у продуктивних заняттях, розвивати навички для самореалізації та формувати позитивні соціальні зв'язки, що знижує ризик втягнення у правопорушення, саме тому фінансування ювенальної юстиції має зосереджуватися на програмах профілактики й реабілітації молоді в громадах, а не на посиленні каральних заходів.

Взаємодія з молоддю, сім'єю та громадою. Ювенальна юстиція має залучати сім'ю як ключового партнера в реабілітації та соціальній адаптації неповнолітніх, оскільки саме дорослі впливають на їхній характер і поведінку. Важливо підтримувати міцні зв'язки між підлітками, сім'ями та громадами, що сприяє почуттю приналежності та успішній соціалізації. Водночас громади повинні забезпечувати позитивні рольові моделі та підтримку, адже це визначає майбутнє молоді та допомагає уникнути девіантної поведінки.

Відволікання молоді від судової системи. Варто враховувати, що для значної частини молоді набагато корисніше уникнути потрапляння в систему ювенальної юстиції, адже дослідження свідчать, що більшість із них самостійно відмовляється від девіантної поведінки без офіційного втручання. Надмірне залучення до судової системи, особливо без нагальної потреби, може не лише не виправити, а й сприяти подальшій криміналізації. Контакт із судом або перебування в місцях позбавлення волі часто має довготривалі негативні наслідки, коли одна помилка визначає майбутнє на роки.

Скорочення інституціоналізації. Позбавлення волі неповнолітніх має бути крайнім заходом і застосовуватися лише за реальної загрози суспільній безпеці, коли інші методи неефективні. Особливо важливо уникати ув'язнення за правопорушення, які не є кримінальними для дорослих. Інституціоналізація молоді часто закріплює негативні моделі поведінки, посилюючи антисоціальний вплив [15]. Більшість молодих правопорушників можна реабілітувати без каральних заходів, забезпечивши громадську безпеку через програми соціальної адаптації. Для справедливого вирішення справ необхідно впроваджувати сучасні методи оцінки ризиків, прискорене розглядання справ, прозорі рекомендації щодо вироків та альтернативні підходи, що сприяють реабілітації й поверненню до суспільства.

Усунення расових та етнічних розбіжностей. Конфіденційні опитування молоді показують, що під час підліткового віку представники всіх расових та етнічних груп можуть вдаватися до делінквентної поведінки, при цьому частота та серйозність правопорушень незначно відрізняються. Проте афроамериканська молодь зазнає

арештів набагато частіше, ніж їхні білі однолітки, незалежно від виду злочину. Після арешту вони з більшою ймовірністю залишаються під вартою, офіційно звинувачуються в ювенальному суді, направляються до закритих виправних закладів, передаються до суду для дорослих та зрештою потрапляють у в'язниці для дорослих [16]. Юрисдикції можуть зменшити расові та етнічні диспропорції в ювенальній юстиції, використовуючи статистичні дані для виявлення нерівного ставлення та застосовуючи об'єктивні скринінгові інструменти. Оцінка ризиків і альтернативи ув'язненню сприяють справедливішому ставленню до підлітків різних расових груп, підвищенню громадської безпеки та зниженню рівня ув'язнення [15].

Гарантування доступу до якісного правового захисту. Надання ефективного юридичного захисту є ключовим фактором у зменшенні випадків необґрунтованого утримання під вартою, переведення підлітків до суду для дорослих та їхнього подальшого ув'язнення. Важливим є міжсистемне представництво інтересів неповнолітніх у випадках, коли вони одночасно залучені в кілька сфер, таких як соціальний захист та спеціальна освіта [15].

Створення ефективних програм, заснованих на громаді. Програми роботи в громаді відіграють ключову роль у зміні життєвих траєкторій молоді, пропонуючи альтернативи ув'язненню з різними рівнями нагляду та підтримки. Вони охоплюють пробацію, реабілітаційні послуги, альтернативну освіту, наставництво, медіацію, громадські роботи та консультаційні центри [15]. Державам слід впроваджувати підходи, засновані на наукових доказах та заохочувати проведення досліджень, спрямованих на оцінку ефективності таких програм.

Виявлення та підтримка молоді з особливими потребами. Молодь із проблемами психічного здоров'я часто опиняється в системі ювенальної юстиції без належних на те підстав. Дослідження свідчать, що 70% неповнолітніх, які залучені до системи ювенальної юстиції, мають хоча б один розлад психічного здоров'я або залежність від психоактивних речовин [17]. Система ювенального правосуддя має забезпечувати справедливість, а не виконувати функцію тимчасового утримання підлітків, які

потребують медичної чи психологічної допомоги. Часто молодь із психічними розладами чи залежностями потрапляє до установ юстиції не через злочини, а через відсутність доступного лікування. У подібних умовах підлітки, які мають складнощі з контролем поведінки чи розлади психічного здоров'я, стають особливо вразливими до негативного впливу середовища, що може спричинити посилення їхньої тривожності, депресивних станів, агресивності або почуття ізольованості. Це, у свою чергу, може призвести до серйозних наслідків, серед яких – завдання собі фізичних ушкоджень, самопошкодження, часті прояви аутоагресії, спроби суїциду, а в окремих випадках – навіть летальні наслідки [15].

Сучасна практика показує, що існує низка механізмів, які можуть ефективно замінити традиційну ювенальну юстицію для підлітків із психічними розладами, спрямовуючи їх у більш відповідні установи. До таких механізмів належать спеціалізовані суди з питань психічного здоров'я, які розглядають справи з урахуванням медичних факторів, програми комплексного супроводу підлітків (wraparound services), що передбачають індивідуальний підхід до реабілітації, а також громадські ініціативи, спрямовані на соціальну підтримку, навчання та ресоціалізацію таких молодих людей [18]. Застосування таких альтернативних методів не тільки дає змогу зменшити рівень перевантаження системи ювенальної юстиції, але й сприяє значному скороченню витрат на утримання неповнолітніх у спеціалізованих закладах. Крім того, дозволяє забезпечити ефективніші умови для реабілітації, оскільки замість примусового обмеження свободи та утримання в стресогенному середовищі, підлітки отримують доступ до кваліфікованої медичної, психологічної та соціальної допомоги.

Запровадження невеликих реабілітаційних закладів. Традиційні виправні установи для неповнолітніх, побудовані за зразком дорослих тюрем, не сприяють реабілітації, а часто закріплюють кримінальні звички, посилюють психологічні травми та збільшують ризик рецидиву. Замість цього правові системи мають розвивати альтернативні підходи, що підтримують неповнолітніх у межах громади, поєднуючи юридичну відповідальність із соціальною підтримкою, психологічною допомогою,

освітою та розвитком навичок самоконтролю. Особливу увагу слід приділяти підліткам, які вчинили статусні правопорушення, що не є злочинами для дорослих [15].

Найбільш ефективні реабілітаційні установи працюють із досвідченими фахівцями, які мають відповідну освіту та мотивацію. Культура таких закладів, їхня атмосфера та методи виховання допомагають формувати у підлітків здатність до самоконтролю та відповідальності. Важливо, щоб ці установи розташовувались близько до громад, що дозволяє зберігати зв'язки з родиною та практикувати соціальну адаптацію до повернення в суспільство. Перебування в таких закладах має ґрунтуватися на досягненні індивідуальних цілей реабілітації, а звільнення відбувається після успішного виконання програми та набуття навичок для інтеграції у суспільство [15].

Покращення післяреабілітаційного догляду та реінтеграції. Однією з найбільш ефективних стратегій реінтеграції неповнолітніх є підготовка до повернення ще до їхнього звільнення. Успіх залежить від належних зв'язків з соціальними ініціативами, освітніми установами та наставниками, які допоможуть адаптуватися [15]. Звісно, реалізація програм післяреабілітаційної підтримки потребує співпраці між державними, приватними та некомерційними організаціями. Важливим аспектом є здобуття професійних навичок та легального доходу, що підвищує мотивацію до навчання та відповідальної поведінки. Не менш важливою є доступність психологічної та медичної допомоги, а також емоційна підтримка від родини та громади.

Захист молоді від потрапляння до судів, в'язниць і тюрем для дорослих. До прикладу, щороку в Сполучених Штатах близько 200 000 неповнолітніх осіб постають перед судом, отримують вироки або відбувають покарання у якості дорослих правопорушників [19]. Дослідження, проведені у цьому контексті, показують, що підлітки, які потрапляють до закладів для дорослих, мають у 36 разів вищий ризик самогубства та набагато частіше стають жертвами сексуального насильства порівняно з тими, хто утримується в спеціалізованих установах для неповнолітніх [15].

Вищезазначені принципи становлять основу ефективної та гуманної системи ювенальної юстиції, оскільки вони спрямовані на запобігання залученню неповнолітніх до кримінального процесу та мінімізацію шкоди, якої може завдати репресивна модель правосуддя. Зосередження уваги на освіті, профілактиці, участі громади, індивідуальних потребах і недопущенні дискримінації дозволяє формувати середовище, де правосуддя для неповнолітніх є не каральним, а відновним.

В той же час, український науковець, А. Гусак виділяє основоположні принципи ювенальної юстиції в інший спосіб. На думку науковця, слід виділити такі принципи:

1. Охоронний принцип;
2. Відновний та примирний принцип;
3. Реабілітаційний та ресоціалізаційний принцип;
4. Соціальна насиченість;
5. Максимальна індивідуалізація судового процесу [20, с. 193].

З метою розуміння двох підходів, розберемо кожен принцип, які пропонує нам український дослідник:

Охоронний принцип. Забезпечення належного захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві включає застосування заходів для справедливого та гуманного ставлення до них. Наприклад: закриття справи, щоб уникнути надмірного переслідування та створити умови для реабілітації без каральних заходів. Важливим є також зменшення покарання для неповнолітніх через їх вікові та психоемоційні особливості, що сприяє ефективній реабілітації. Пріоритет слід надавати виховному впливу, що допомагає розвивати відповідальність і самоконтроль, необхідні для адаптації до соціальних норм [20, с. 193].

Відновний та примирний принцип. Відновний та примирний принципи є основою ювенальної юстиції, що відрізняється від традиційного підходу, який домінує в сучасному «дорослому» правосудді. Основною метою ювенального судочинства є не покарання неповнолітніх правопорушників, а відновлення порушених прав і свобод жертв злочинів, а також забезпечення можливості для молоді усвідомити

відповідальність за свої вчинки [20, с. 193]. Такий підхід полягає в тому, щоб підліток, який скоїв правопорушення, зрозумів серйозність своїх дій і усвідомив необхідність виправити завдану шкоду.

Принцип відновлення передбачає, що замість того, щоб карати неповнолітнього, необхідно забезпечити процес, який дозволяє відшкодувати потерпілій стороні завдані збитки, а також застосувати заходи для усунення негативних наслідків правопорушення для суспільства в цілому. Важливо, щоб цей процес був орієнтованим на підтримку, заохочуючи правопорушника до відновлення справедливості через самосвідомість і дії, що сприяють виправленню ситуації [20, с. 193]. Однією з ключових складових цієї концепції є залучення соціального оточення та представників місцевих громад до вирішення конфліктів, що дозволяє створити систему підтримки навколо неповнолітнього правопорушника, що сприяє його адаптації і реінтеграції в суспільство, а також дозволяє забезпечити відновлення між усіма сторонами конфлікту, зменшуючи шанси на подальшу кримінальну поведінку в майбутньому

Реабілітаційний та ресоціалізаційний принцип. Реабілітаційний та ресоціалізаційний принципи ювенальної юстиції спрямовані на відновлення неповнолітніх, які стали жертвами жорстокого поводження, а також на ресоціалізацію правопорушників. Реабілітація включає відновлення фізичного та психічного здоров'я дитини та сприяє її адаптації до соціальних норм. Для правопорушників важливе виправлення поведінки та забезпечення можливості інтеграції через комплексну підтримку: психологічну, соціальну та освітню. Ювенальний суд координує систему реабілітаційних та ресоціалізаційних програм, об'єднуючи державні та недержавні установи для надання необхідної підтримки. Ресоціалізація включає підготовку до соціально корисного існування та формування навичок для успішної соціалізації та адаптації до юридичних та суспільних стандартів [21, с. 9].

Соціальна насиченість. Принцип соціальної насиченості в ювенальній юстиції полягає в тому, щоб судовий процес у справах неповнолітніх широко використовував спеціальні знання, які виходять за межі суто юридичних аспектів, акцентуючи увагу на

вивченні соціальних умов життя підлітків, що постали перед судом. Крім того, значну увагу приділяють соціально-психологічним характеристикам осіб, яких судять за правопорушення. Аналіз не тільки фактичних обставин скоєних правопорушень, але й факторів, що могли вплинути на поведінку підлітка, таких як його сімейне оточення, умови життя, соціальна адаптація та психологічний стан. Використання таких спеціальних знань у правовій практиці, особливо в західних країнах, отримало назву «непрофесійний елемент» [20, с. 193]. До процесу залучають не лише юристів, а й фахівців інших галузей, таких як соціальні працівники, психологи, педагоги, які допомагають суддям приймати обґрунтовані рішення щодо неповнолітніх правопорушників, враховуючи всі аспекти їхнього життя та розвитку.

Максимальна індивідуалізація судового процесу. Принцип максимальної індивідуалізації судового процесу в ювенальній юстиції передбачає, що в центрі судового процесу знаходиться не тільки сама справа, а й особистість неповнолітнього, що є основною складовою судового розгляду. У рамках цього принципу судова процедура повинна бути адаптована до потреб та специфіки кожного окремого неповнолітнього, враховуючи індивідуальні особливості його поведінки, психологічного стану та соціальних обставин. Законодавство та судова практика в країнах, де існують спеціалізовані суди для неповнолітніх, визнають таку правову ситуацію найбільш ефективною, оскільки вона дозволяє врахувати всі індивідуальні обставини та потреби неповнолітнього правопорушника [20, с. 193].

Принципи, які виділив, А. Гусак орієнтовані на захист прав дитини, її реабілітацію, ресоціалізацію та уникнення повторних правопорушень. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні обставини дитини й забезпечувати взаємодію з сім'єю, школою та громадою.

Отже, три групи принципів у ювенальній юстиції мають різні фокуси та напрямки, що стосуються прав і підтримки неповнолітніх. Їх різниця полягає в тому, що перші принципи акцентують на захисті прав і свобод дитини, другі орієнтовані на

підтримку та інтеграцію молоді в суспільство, а треті зосереджуються на процесах реабілітації, ресоціалізації та індивідуалізації ювенальної юстиції.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

2.1 Міжнародне нормативно-правове регулювання ювенальної юстиції

Ефективне функціонування ювенальної юстиції ґрунтується не лише на національному законодавстві, а й на міжнародних правових нормах, які визначають основні принципи, стандарти та гарантії у сфері захисту прав дітей. У цьому розділі буде розглянуто основні джерела міжнародно-правового регулювання ювенальної юстиції та їх значення.

Ключові документи, що визначають міжнародні стандарти у сфері ювенальної юстиції включають:

1. Конвенція ООН про права дитини 1989 р. (англ. Convention on the Rights of the Child (CRC));
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі МКС) 1998 р.;
3. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р. або «Пекінські правила» (англ. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice);
4. Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі 1990 р. або «Гаванські правила» (англ. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty);
5. Керівні принципи ООН щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх 1990 р. або «Ер-Ріядські принципи» (англ. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency);
6. Керівні принципи дій щодо дітей у системі кримінального правосуддя 1997 р. (англ. Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System);
7. Керівні принципи щодо правосуддя у справах, що стосуються дітей – жертв і свідків злочинів 2005 р. (англ. United Nations Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime);

8. Резолюція Ради ООН з прав людини 18/12 «Права дитини» 2011 р. (англ. Human Rights Council Resolution 18/12 «Rights of the Child»).

Почнемо з одного з найважливіших міжнародних актів у сфері ювенальної юстиції, яким є Конвенція про права дитини, яка була ухвалена в 1989 році та набрала чинності як міжнародне право у 1990 році, є загальновизнаним міжнародним документом, який став першим юридично обов'язковим міжнародним договором, що охоплює повний спектр прав людини — від цивільних і культурних до економічних, політичних і соціальних — в одному тексті. Вона була створена з метою забезпечення правового захисту та сприяння добробуту всіх дітей, не залежно від їхнього місця проживання, віку або національної приналежності, оскільки була розроблена для того, щоб охопити дітей по всьому світу, що робить її універсальним інструментом у боротьбі за права неповнолітніх.

Хоча Конвенція про права дитини стала першим міжнародним правовим актом, який встановлює обов'язкові для виконання норми щодо захисту прав дітей, вона не є першим документом, що визнає уразливість дітей через їхній статус неповнолітніх, що робить їх особливо потребуючими в спеціальному правовому захисті. Зокрема, вже в 1924 і 1954 роках були ухвалені Декларації прав дитини, які проголошували основні права дітей, зокрема право на задоволення їхніх базових потреб, на доступ до освіти, медичної допомоги та захисту від жорстокого поводження. Проте ці Декларації, хоча й були підтримані Генеральною Асамблеєю ООН, не мали юридичної сили і вважалися декларативними документами, що не накладали зобов'язань на держави. Зважаючи на це, ООН усвідомила необхідність створення міжнародного правового механізму, який би гарантував універсальний захист прав дітей по всьому світу. З цією метою, у 1979 році, було розпочато роботу над розробкою всеосяжного міжнародного договору, що повною мірою охоплював би права дітей, незалежно від їхнього громадянства або місця проживання, та який би став юридично обов'язковим для всіх країн-учасниць.

Окрім загальних статей, статті 37 та 40 безпосередньо стосуються питань ювенальної юстиції:

В статті 37 зазначено, що держави-учасниці забезпечують, щоб жодна дитина не піддавалася катуванням та жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність покаранням, а смертна кара та довічне ув'язнення без можливості звільнення не призначались дітям. Арешт чи затримання дитини здійснюються лише за законом, як крайній захід, на найкоротший термін. Діти, позбавлені волі, мають право на гуманне ставлення та повагу до їхньої гідності, їх необхідно відокремлювати від дорослих, якщо це не суперечить найкращим інтересам дитини, і забезпечувати зв'язок з родиною. Крім того, кожна дитина має право на негайний доступ до правової допомоги та право оспорювати законність позбавлення волі перед судом чи компетентним органом, з обов'язковим швидким прийняттям рішень щодо цього [13].

В статті 40 зазначено, що держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка порушила кримінальне законодавство, на таке поводження, що сприяє розвитку її почуття гідності і значущості, зміцнює повагу до прав людини та основних свобод інших і враховує вік дитини та бажаність її реінтеграції в суспільство [13]. Для цього держави забезпечують, щоб жодна дитина не вважалася порушником через дії, не заборонені законом на час їх скоєння, і щоб кожна дитина, звинувачена в порушенні закону, мала право на презумпцію невинуватості, інформування про звинувачення, правову допомогу, справедливий судовий процес, свободу від примусу давати свідчення та право на повторний розгляд справи. Держави також повинні забезпечити створення законів і органів, що стосуються дітей, які порушили кримінальне законодавство, включаючи встановлення мінімального віку, нижче якого діти не вважаються кримінально відповідальними, та використання альтернатив судовому розгляду з дотриманням прав дитини. Необхідні також різноманітні заходи, такі як догляд, опіка, програми навчання і професійної підготовки, для забезпечення добробуту дітей, що порушили закон, у відповідності до їхнього становища та характеру злочину.

Статті 37 та 40 Конвенції про права дитини 1989 р. ґрунтуються на положеннях, викладених у Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення

правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р. («Пекінські правила»), Керівних принципах ООН щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх 1990р. («Ер-Рядські принципи») та Правилах ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі 1990 р. («Гаванські правила»). На відміну від цих попередніх документів ООН, сила цих статей полягає в тому, що вони є частиною більшого міжнародного договору, який не лише має юридичну силу, але й підкреслює, що всі діти мають право на збереження, захист і просування своїх прав людини.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС), затверджений у 1998 році, є міжнародним документом, який заснував Міжнародний кримінальний суд для переслідування осіб, що вчинили найсерйозніші злочини міжнародного значення, такі як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людства та агресія. Статут передбачає, що особи, які не досягли 18-річного віку на момент скоєння злочину, не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за найсерйозніші злочини, за винятком окремих обставин [22].

Статут також містить положення, що мають значення для ювенальної юстиції, зокрема у контексті обмеження кримінальної відповідальності неповнолітніх та їх правового статусу в міжнародному кримінальному праві. Згідно зі статутом, суди повинні застосовувати особливі процедури та умови під час розслідування та судового розгляду справ, пов'язаних з неповнолітніми, з урахуванням їхнього віку та психологічного стану. Завдяки цьому Римський статут сприяє розвитку ювенальної юстиції на міжнародному рівні, підкреслюючи важливість захисту прав неповнолітніх осіб, реабілітації, а не лише покарання, і забезпечення справедливості для дітей, які скоїли злочини в умовах збройних конфліктів або порушення міжнародних прав людини.

Наступним важливим міжнародно-правовим документом є Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р. (далі «Пекінські правила»). Усі неповнолітні правопорушники, незалежно від їхньої раси, статі, мови, релігії чи соціального статусу, повинні підпадати під дію

однакових Пекінських правил [23]. Основною метою кримінального правосуддя є не лише захист та належне виховання дітей, а й забезпечення справедливого підходу до них, який враховує не тільки тяжкість чи характер скоєного правопорушення, а й обставини, що його супроводжували. Такий підхід сприяє дотриманню найкращих інтересів дитини, водночас заохочуючи використання альтернативних заходів замість інституційного утримання. Позбавлення волі має залишатися винятковим заходом, що застосовується лише в крайніх випадках і на мінімально необхідний термін.

Пекінські правила наголошують на важливості впровадження ефективних соціальних програм для неповнолітніх, оскільки саме такі ініціативи можуть допомогти у зменшенні рівня злочинності серед дітей та підлітків. Відповідно до Пекінських правил ювенальна юстиція є невід'ємною частиною системи соціальної справедливості для неповнолітніх, тому її розвиток має ґрунтуватися на всебічному підході, що враховує потреби кожної дитини. Важливо, щоб держави-члени адаптували ці правила до власної правової системи, беручи до уваги національні особливості та соціальні реалії.

Аналізуючи Пекінські правила 1985 року, можна зазначити, що вони гарантують захист прав дітей, які перебувають у конфлікті із законом, та визначають, що позбавлення волі має застосовуватися лише як крайній захід і на мінімальний строк. Документ наголошує на необхідності альтернативних заходів, таких як медіація та виховні програми, що сприяють реабілітації дітей. Пекінські правила передбачають справедливий судовий процес із забезпеченням правової допомоги, а також спеціалізацію ювенальної юстиції через створення окремих судів та органів, які працюють із неповнолітніми. Важливим аспектом є реінтеграція дітей у суспільство через доступ до освіти, професійного навчання та психологічної підтримки.

Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі 1990 р. (далі «Гаванські правила») встановлюють стандарти поводження з неповнолітніми, позбавленими волі. Основні аспекти Гаванських правил включають забезпечення гідних умов утримання, права на освіту, охорону здоров'я, соціальну реінтеграцію та

захист від жорстокого поводження. Відмінністю цих правил від інших міжнародних документів є їхня конкретна спрямованість на стандарти тримання під вартою, включаючи заборону тортур, ізоляції, колективних покарань та обмеження фізичних заходів примусу. Вони також зобов'язують держави забезпечувати незалежний моніторинг місць утримання неповнолітніх і надавати їм доступ до юридичної допомоги та контактів із сім'єю [24].

Керівні принципи ООН щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх 1990 р. (далі «Ер-Рядські принципи») є міжнародним документом, що визначає підходи до запобігання правопорушенням серед неповнолітніх та сприяння їх соціальному розвитку. Основні аспекти правил включають створення сприятливого середовища для дітей, доступ до освіти, соціального забезпечення, сімейної підтримки та позашкільних ініціатив. Документ підкреслює роль держави, громади, школи та сім'ї у формуванні відповідального громадянина та запобіганні маргіналізації дітей [25]. Вони мають особливе значення для ювенальної юстиції, оскільки наголошують на важливості профілактичних заходів, спрямованих на зниження рівня злочинності серед дітей і підлітків, а не лише на їх покарання після вчинення злочину. Відмінність Ер-Рядських принципів від інших міжнародних стандартів у сфері ювенальної юстиції полягає в їхній акцентуації на превентивних стратегіях, а не лише на реактивних заходах. Вони закликають держави розвивати програми соціального виховання, альтернативні методи роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, та уникати криміналізації поведінки неповнолітніх, яка не є серйозною загрозою для суспільства

Керівні принципи дій щодо дітей у системі кримінального правосуддя 1997 р. спрямовані на посилення захисту прав дітей, які стикаються з правовими проблемами. Основні принципи документа наголошують на важливості профілактичних заходів, забезпеченні найкращих інтересів дитини, впровадженні альтернативних покарань замість позбавлення волі, а також наданні доступу до правової допомоги [26]. Вони мають значний вплив на розвиток ювенальної юстиції, оскільки визначають

комплексні заходи для забезпечення справедливого та гуманного ставлення до неповнолітніх на всіх етапах кримінального процесу — від запобігання правопорушенням до судового розгляду, утримання під вартою та подальшої реінтеграції. Відмінною рисою цього документа є його акцент не лише на законодавчі аспекти ювенальної юстиції, а й на необхідність розробки ефективних механізмів взаємодії між державними органами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами для комплексного забезпечення прав дітей у сфері правосуддя

Керівні принципи щодо правосуддя у справах, що стосуються дітей-жертв і свідків злочинів 2005 р. є фундаментом, на якому будується захист дітей, які опинилися в складній ситуації, коли вони постраждали від злочинів або стали їхніми свідками, що вимагає особливої уваги до їхніх прав та потреб. Оскільки ці принципи відіграють значну роль у ювенальній юстиції, вони встановлюють чіткі рамки, в яких необхідно забезпечувати права дитини, враховувати її особливі потреби та мінімізувати стрес, який вона відчуває від взаємодії з правоохоронними органами та судовою системою, що є надзвичайно важливим для її психологічного стану[27].

Основні аспекти цього документа включають пріоритетність найкращих інтересів дитини, що означає, що всі рішення, які приймаються в її справі, повинні базуватися на тому, що є найкращим для неї, а також забезпечення доступу до правової, психологічної та соціальної підтримки, яка є необхідною для її відновлення та інтеграції в суспільство, та гарантування конфіденційності та захисту від повторної віктимізації, щоб дитина не відчувала себе знову жертвою. Важливою відмінністю цих принципів від інших міжнародних документів є їхня спрямованість на створення безпечних і дружніх до дітей процедур розслідування та судового розгляду, що передбачає спеціальну підготовку персоналу, який працює з дітьми, використання альтернативних методів допиту, які не травмують дитину, та уникнення повторних травматичних переживань для дитини в системі правосуддя, щоб вона могла відчувати себе захищеною та підтриманою

Резолюція Ради ООН з прав людини 18/12 «Права дитини» 2011 р. визнає і підкреслює необхідність особливого підходу до прав дітей та підлітків у системі правосуддя. Вона встановлює міжнародні норми, які регулюють справедливе ставлення до неповнолітніх правопорушників, забезпечуючи їхні права та захист у процесі судового розгляду. Зокрема, вона акцентує увагу на тому, що ювенальна юстиція повинна бути орієнтована на інтереси дітей, гарантуючи їхнє право на захист, розвиток і реабілітацію, а не лише на покарання [28].

Резолюція Ради ООН з прав людини 18/12 «Права дитини» 2011 р. включає заборону надмірних покарань, таких як смертна кара або довічне ув'язнення без можливості звільнення для неповнолітніх, а також гарантують право неповнолітніх на ефективний захист через кваліфікованих адвокатів. Окремо наголошується на важливості реабілітації та підтримки соціальної реінтеграції неповнолітніх правопорушників [28]. Резолюція також передбачає створення належних умов для утримання неповнолітніх у місцях позбавлення волі, забезпечуючи доступ до освіти, медичної допомоги та психосоціальної підтримки. Важливим аспектом є також міжнародна співпраця у сфері ювенальної юстиції для впровадження цих стандартів.

Стандарти та керівні принципи для вирішення проблеми злочинності серед неповнолітніх були визначені Організацією Об'єднаних Націй через три основні документи: Конвенцію ООН про права дитини 1989 р., Пекінські правила та Ер-Ріадські принципи. Кожен з цих трьох документів в поєднанні забезпечує єдиний набір протоколів, що спрямовують країни-учасниці до цивілізованих та гуманних методів вирішення проблеми злочинності серед неповнолітніх по всьому світу. Хоча культурні, релігійні та політичні фактори можуть впливати на специфічні способи інтеграції цих документів у систему ювенальної юстиції певної країни, очевидно, що в глобальному співтоваристві сформувалась базова філософська основа, яка передбачає реформаторські підходи до процесів ювенальної юстиції [29, с. 355].

Варто додати, що важливими у сфері ювенальної юстиції є рекомендації з будь-яких питань, що стосуються дітей, до яких держави-учасниці повинні приділяти більше

уваги, які робить Комітет ООН з прав дитини. На січень 2024 року існує 27 загальних коментарів [30]. Наприклад, Загальний коментар № 24 2019 р. щодо прав дітей у ювенальній юстиції (замінює Загальний коментар № 10 2007 р.) відображає занепокоєння щодо тенденцій, пов'язаних з мінімальним віком кримінальної відповідальності, та стійке використання позбавлення волі. Загальний коментар № 24 2019 р. охоплює конкретні питання, такі як питання, що стосуються дітей, яких вербують і використовують неурядові збройні групи, включаючи ті, що визнані терористичними, а також дітей у звичаєвих, корінних або інших неурядових системах правосуддя [31].

Глобальні нерівності та соціальні несправедливості можуть завжди залишатися перешкодою на шляху до реалізації універсальної та повністю правової ювенальної юстиції, однак це не повинно ставати виправданням для того, щоб уникати виконання міжнародних зобов'язань, які були прийняті державами. На жаль, на сьогодні існує безліч прикладів того, як права дітей, які перебувають у конфлікті із законом, продовжують ігноруватися або порушуватися, і в таких ситуаціях важливо зазначити, що ніхто не має права залишатися осторонь, незалежно від того, чи є це політики, представники засобів масової інформації, виборні посадовці, професіонали в галузі права чи звичайні громадяни. Кожен із них має обов'язок не лише бути свідомим цього питання, але й активно сприяти змінам, які дозволять забезпечити захист прав дітей і створення ефективної ювенальної юстиції, що відповідає міжнародним стандартам.

Незважаючи на прогрес, досягнутий у регулюванні ювенальної юстиції, міжнародна спільнота продовжує активно працювати над удосконаленням правових норм і механізмів, зокрема через нові загальні коментарі. Загалом, джерела міжнародно-правового регулювання ювенальної юстиції створюють основу для захисту прав дітей і підтримки гуманного, реабілітаційного підходу до ювенальних правопорушників.

2.2 Міжнародні інституційно-правові механізми у сфері ювенальної юстиції

Міжнародні інституційно-правові механізми у сфері ювенальної юстиції відіграють важливу роль у забезпеченні прав дітей та підлітків, а також у сприянні розвитку ефективних систем правосуддя, які відповідають особливим потребам неповнолітніх правопорушників. Міжнародні організації активно сприяють формуванню політики та стандартів, що покращують умови для дітей, що опинилися в конфлікті з законом, а також працюють над підвищенням рівня співпраці між державами у цій сфері. Через стандарти, рекомендації та програми, вони забезпечують можливість для розробки ефективних національних стратегій ювенальної юстиції, які ґрунтуються на принципах гуманності, захисту прав людини та сприяння розвитку дітей. У цьому підрозділі розглянуто міжнародні організації, які спеціалізуються саме на ювенальній юстиції, та роблять величезний внесок у її формуванні та розвитку.

Почнемо з Міжнародного надзвичайного фонду допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (англ. United Nations Children's Fund (далі «ЮНІСЕФ»)), який було засновано в 1946 році, після закінчення Другої світової війни. ЮНІСЕФ працює для захисту прав кожної дитини, особливо найбільш уразливих і тих, до кого найважче дістатися у більш ніж 190 країнах [32]. У сфері ювенальної юстиції ЮНІСЕФ просуває впровадження систем юстиції, дружніх до дитини, згідно з Конвенцією ООН про права дитини і прийняттю альтернатив до кримінального переслідування: медіація, пробація, відновне правосуддя, співпрацює з урядами над створенням національних стратегій реформ ювенальної юстиції, що відповідають міжнародним стандартам. ЮНІСЕФ проводить моніторинг систем юстиції, публікує звіти про дотримання прав дітей у конфлікті з законом.

Щодо діяльності в Україні, у співпраці з Офісом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини ЮНІСЕФ проводить моніторинг дотримання прав дітей в інституційних закладах та сприяє розвитку сімейних форм виховання [33]. Також за підтримки ЄС та у співпраці з ювенальною поліцією України ЮНІСЕФ сприяє

впровадженню чат-бота «Unsee», який дозволяє дітям анонімно повідомляти про випадки насильства або отримувати консультації [34].

Defence for Children International (далі «DCI») – це глобальний рух, який захищає права дітей по всьому світу. Національні секції та асоційовані члени працюють на чотирьох континентах, зосереджуючи увагу на найбільш актуальних проблемах у своїх країнах. Міжнародний секретаріат знаходиться в Женеві, Швейцарія, і відіграє важливу роль у просуванні та захисті прав дітей через механізми ООН із прав людини. У 2016 році було створено Фундацію світового сервісу в Брюсселі, щоб ефективніше працювати з європейськими інституціями та сприяти захисту прав дітей на регіональному рівні [35].

Оскільки забезпечення правосуддя для дітей є головним стратегічним пріоритетом руху DCI, організація активно долучалася до розробки Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р. («Пекінські правила»), а також Загального коментаря № 24 до Конвенції про права дитини 1989 р. Крім того, беручи участь у співкоординації роботи НУО-панелі для Глобального дослідження ООН про дітей, позбавлених свободи (GSCDL) [35].

DCI дійшли висновку, що Соціально-правові центри захисту (SLDCs) є ефективним інструментом, завдяки якому хлопчики й дівчатка можуть отримати не лише справедливий доступ до правосуддя, а й необхідний захист [35]. Оскільки головна мета діяльності SLDCs полягає в тому, щоб забезпечити безпосередній доступ до правосуддя та якісну соціально-правову підтримку, вони працюють із дітьми, які опинилися в конфлікті із законом, а також із тими, хто став жертвою злочину або свідком правопорушень. Крім цього, центри надають допомогу й дорослим, які стикаються з порушенням прав дитини. До ключових напрямів діяльності SLDCs належить не лише надання необхідної інформації, а й перенаправлення до інших відповідних служб, забезпечення психосоціального консультування, а також надання безоплатної юридичної допомоги та представництва, зокрема в судових процесах.

Child Rights International Network (далі «CRIN») – креативна правозахисна організація, яка орієнтована на захист прав дітей, і активно ставить під сумнів усталені норми, оскільки переконані, що уявлення суспільства щодо місця дітей та молоді потребують суттєвих змін. Організація відстоює саме права, а не благодійність, і проводить кампанії, мета яких – здійснити реальні зміни в тому, як уряди та суспільства ставляться до осіб, які ще не досягли 18 років. «Права людини – це не цілі, завдання чи обіцянки, а обов'язки, і завжди має бути спосіб їх забезпечення. У цьому контексті доступ до правосуддя є вирішальним. Це не лише саме право людини, а й основа для реалізації інших прав, інакше права залишатимуться лише обіцянками на папері. Кожна людина повинна мати можливість користуватися та довіряти правовій системі для захисту своїх прав через швидку, ефективну та справедливую реакцію на порушення. Усе інше є неналежним. Важливість доступу до правосуддя стосується як дітей, так і дорослих, однак права дітей у цій сфері протягом довгого часу були ігноровані та нехтувані» - наголошує CRIN [36].

CRIN працює у багатьох напрямках, кажучи про ювенальну юстицію, у 2010 році CRIN розпочали кампанію разом з партнерами, щоб зупинити смертні вироки, довічне ув'язнення та фізичні покарання для дітей. Під час активної фази кампанії 28 країн заборонили всі форми тілесних покарань, п'ять відмовились від довічного ув'язнення, а три скасували смертну кару для дітей. Протягом років також працювали над окремими випадками дітей, засуджених до смертної кари, щоб домогтися пом'якшення або скасування їхніх вироків. В 2016 році дослідження, проведене за підтримки сотень юристів та НУО по всьому світу, показало, в якій мірі діти в кожній країні можуть використовувати закон для оскарження порушень їхніх прав. Дослідження було висвітлено в ЗМІ 80 країн, сприяло юридичним реформам і пропозиціям щодо реформ, а також закріпило питання доступу дітей до правосуддя в рамках органів ООН [36].

Juvenile Justice International (далі «JJI») [37] - є міжнародною неприбутковою організацією та професійним об'єднанням, яке не лише підвищує професійні стандарти, але й забезпечує недискримінаційні можливості, захист і зразкові послуги для молоді

по всьому світу [37]. У Juvenile Justice International надаються різноманітні можливості для спеціальної освіти та особистісного розвитку дітей і молоді через програми досвідченої освіти та терапевтичні програми (ЕЕТР), що дозволяє допомагати дітям і молодим людям досягати успіху, враховуючи їх індивідуальні потреби. Усі послуги перебувають під контролем та керуються на кожному рівні спеціалістом з докторським ступенем, якого підтримує досвідчений персонал, що зосереджується на потребах кожної особи, що дає змогу нам стабільно досягати відмінних результатів.

Представники Juvenile Justice International відвідали багато цікавих проектів та організацій протягом минулого року в різних країнах, таких як Угорщина, Латвія, Естонія, Литва, Велика Британія, Канада, Сполучені Штати Америки, Франція, Італія, Бельгія, Нова Зеландія та Азорські острови, тощо. До прикладу, Доктора Патріка Тірні (DG) запросили відвідати Будапештський університет технологій і економіки (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) в Угорщині, одну з найстаріших і престижних освітніх установ Європи, де йому провели екскурсію по приміщеннях і будівлях, що датуються 1635 роком нашої ери. Університет пропонує різноманітні курси та програми на широкому спектрі кваліфікацій і рівнів освіти, а також має значну програму роботи з громадськістю та постійно діючі транснаціональні програми, що спрямовані на інноваційне надання послуг і використання сучасних технологій. Візит також включав роль запрошеного професора для доктора Тірні, який провів лекцію для аспірантів університету, в якій пояснив роль JJІ у наданні екологічних програм для проблемних молодих людей у Великій Британії. Доктор Патрік Тірні (DG) зазначив: «Університет відданий роботі з усіма групами і надає молоді з різних соціальних верств чудову різноманітність освітніх можливостей. Juvenile Justice International тепер зміцнила відмінні стосунки з університетом, що без сумніву принесе користь нашому дослідженню та на користь нашим членам у майбутньому» [37].

The International Association of Youth and Family Judges (далі «AIMJF») є неурядовою організацією з консультативним статусом при Раді Європи та співпрацює з Департаментом публічної інформації, була заснована у 1928 році та зареєстрована в

Брюсселі, Бельгія, у 1963 році [38]. Її глобальна діяльність не обмежується лише встановленням зв'язків між суддями різних країн, але й охоплює співпрацю з іншими міжнародними організаціями, що займаються захистом прав дітей та сім'ї. Асоціація активно сприяє міжнародним дослідженням, пов'язаним із проблемами функціонування судів та законів, що стосуються молоді та сімей, і представляє зусилля на глобальному рівні щодо захисту дітей і підлітків, а також боротьби з підлітковою злочинністю. До складу організації входять національні асоціації та окремі особи з усього світу, які займаються вирішенням цих питань, виконуючи функції суддів у справах молоді та сім'ї або працюючи в професійних службах, що безпосередньо пов'язані з правосуддям для молоді та сімейним правосуддям або їх добробутом.

AIMJF організовує всесвітній конгрес кожні чотири роки разом зі своїми партнерами. Міжнародний конгрес є кульмінацією роботи AIMJF, можливість для обміну досвідом між людьми з усього світу, які присвятили себе захисту прав дітей чи сім'ї, щоб обговорити питання, що належать до компетенції сімейних і ювенальних судів. Тематика цих конгресів не лише відображає широкий спектр професійних проблем, але й актуальні соціальні та політичні питання, їхній вплив на захист та правосуддя для неповнолітніх і сім'ї [38]. AIMJF прагне до покращення прав дітей та системи правосуддя і регулярно бере участь у різноманітних заходах, заявах і звітах, відстоюючи досягнення своїх цілей

The Coalition for Juvenile Justice (далі «CJJ») є національним об'єднанням Державних консультативних груп (SAG), організацій, індивідуумів, молоді та союзників, метою яких є запобігання залученню дітей та молоді до судів, а також забезпечення високих стандартів догляду, коли молоді люди, звинувачені у правопорушеннях, вступають у правову систему [15]. CJJ прагне створити країну, де менше дітей буде схильних до правопорушень, а у разі, якщо вони потрапляють у групу ризику чи стикаються з правовою системою, вони та їхні родини отримають максимальні можливості для забезпечення безпеки, здоров'я та повноцінного життя.

Основні напрями діяльності CJJ охоплюють: сприяння впровадженню доказових політик та практик, спрямованих на зменшення правопорушень і попередження їх; освітні ініціативи для громадськості та консультування федеральних політиків з питань ювенальної юстиції на місцевому та державному рівнях; надання допомоги штатам (включаючи території та округ Колумбія) у виконанні вимог Закону про ювенальну юстицію та попередження правопорушень серед неповнолітніх [15]. Крім того, CJJ працює над поліпшенням расової та етнічної справедливості, доступності і якості політик на рівні громади та судів, а також сприяє об'єднанню національних, державних і місцевих організацій та захисників прав у досягненні спільної мети.

CJJ мають досить багато проектів, одним з них є дослідження щодо дівчат в системі ювенальної юстиції. Дослідження показують, що хлопці частіше, ніж дівчата, заарештовуються і притягуються до відповідальності в суді з питань правопорушень серед неповнолітніх, тоді як дівчата частіше заарештовуються за порушення статусу. Хлопці становлять 83% усіх арештів за насильницькі злочини і, як правило, відбувають більш тривалі терміни в місцях утримання, ніж дівчата. Дівчата складають 61% усіх випадків втечі і проводять вдвічі більше часу в установах для затриманих за порушення статусу, ніж хлопці. Хлопці та дівчата можуть бути звинувачені в порушеннях статусу з різних причин і по-різному реагують на залучення до системи та відповідні втручання через фізіологічні, соціологічні та розвиткові відмінності [15].

Необхідно враховувати, що хоча дослідження програм для дівчат відстає від досліджень ефективних програм для хлопців, гендерно чутливі програми для дівчат ґрунтуються на теоретичній основі, яка визначає принципи, основані на дослідженнях, для ефективного програмування для дівчат. Хлопці також можуть отримати користь від багатьох цих якостей програми. До них відносяться: бути орієнтованими на сильні сторони, обізнаними щодо травм і реляційними; забезпечення фізичної, психологічної та емоційної безпеки клієнтів; залучення співробітників, чутливих до травм і які розуміють соціалізацію дівчат; а також надання постійного навчання та підтримки персоналу. Насамкінець, фахівці, які працюють з молоддю, повинні пам'ятати, що

тенденції чи характеристики, які можуть бути загальною рисою для хлопців або дівчат, не застосовуються до всієї молоді цієї статі, і всі молоді люди повинні розглядатися як індивідуальності. Наприклад, працюючи з молоддю, яка є лесбійкою, геєм, бісексуалом, трансгендером або сумнівається у своїй статі, особливо важливо приймати рішення на індивідуальній основі і поважати гендерну ідентичність та вираження [15].

International Juvenile Justice Observatory (далі «IJJO») була заснована Радою Опікунів Fundación Diagrama у 2003 році як автономна неприбуткова організація в межах внутрішньої структури Fundación Diagrama. Для реалізації своєї діяльності IJJO функціонує як відкрита та колаборативна платформа для досліджень, обміну та поширення спільних знань, які можуть сприяти вдосконаленню систем і законодавства у сфері ювенальної юстиції. IJJO також сприяє підвищенню кваліфікації професіоналів та студентів, розвитку інновацій, підвищенню рівня обізнаності та обміну передовими практиками [39]. Діяльність зосереджена на вирішенні проблем, з якими стикаються діти та молодь, що перебувають у конфлікті із законом, застосовуючи міждисциплінарний і плюралістичний підхід, чутливий до різних реалій і культур. Головною метою є сприяння захисту прав дітей та покращенню якості їхнього життя, зосередження на просуванні прав дітей і молоді, які перебувають у конфлікті із законом, шляхом аналізу систем ювенальної юстиції з міжнародної, міждисциплінарної та заснованої на правах людини перспективи, а також підтримки ініціатив, спрямованих на створення справедливішої та інклюзивнішої ювенальної юстиції.

IJJO займається захистом прав дітей та молоді, які перебувають у конфлікті із законом, беручи участь у заходах та міжнародних форумах. Під час цих зустрічей IJJO прагне привернути увагу до ювенальної юстиції як важливого питання на міжнародних політичних порядках денних, наголошуючи на необхідності програм та стратегій, що сприяють її ефективності та інноваціям. IJJO робить свій внесок, спираючись на значний досвід та експертизу у сфері ювенальної юстиції, що підтверджується його спеціальним консультативним статусом при Економічній і соціальній раді ООН (ECOSOC), консультативним статусом при ЮНЕСКО, а також визнанням як

експертної неурядової організації на Європейському форумі з прав дитини Європейського Союзу [39].

The International School of Juvenile Justice (далі «ISJJ») міжнародний центр, метою якого є розробка навчальних і дослідницьких програм, а також створення та поширення знань у сфері найбільш актуальних питань ювенальної юстиції у всьому світі [40]. Завдяки навчальним та дослідницьким ініціативам прагне сприяти всебічному розвитку дітей та молоді, які опинилися в умовах соціальної ізоляції, ув'язнення або належать до групи соціального ризику, займається просуванням і участю в дослідницьких проектах, проведенні наукових досліджень, публікаціях тощо, а також організацією та участю в освітніх заходах, семінарах, курсах і конференціях. Крім того, підтримує міжнародну співпрацю між фахівцями, академічними та освітніми установами, а також організаціями, що працюють у сфері ювенальної юстиції.

ISJJ спрямовує свою діяльність на всебічний розвиток дітей і молоді, які опинилися в умовах соціальної ізоляції, ув'язнення або належать до групи ризику. Основними завданнями є організація навчальних програм у форматі очного та дистанційного навчання, що стосуються захисту прав дітей, підлітків і молоді; підтримка створення та розповсюдження знань, спрямованих на покращення їхнього становища та ставлення до них у суспільстві; проведення досліджень у сферах профілактики, захисту та правового втручання, зокрема у сфері ювенальної юстиції. Також а активно взаємодіє з міжнародними мережами для обміну досвідом, ініціює просвітницькі заходи, спрямовані на підвищення обізнаності щодо проблем дитинства, підліткового віку та молоді, а також співпрацює з обсерваторіями та організаціями різних континентів для глибшого розуміння ситуації дітей і молоді у світі [40].

The Youth Advocate Program International, Inc. (далі «YAP International») є некомерційною організацією, що заснувала свій штаб та центр адвокації у Вашингтоні у 1996 році. Місія YAP International полягає у просуванні та захисті прав і добробуту молоді в усьому світі, з особливим фокусом на дітей, які стали жертвами конфліктів,

експлуатації, а також державного та особистого насильства. YAP International працює над запобіганням і викоріненню найгірших форм дитячої праці, використання дітей у збройних конфліктах, комерційної сексуальної експлуатації неповнолітніх, а також практики ув'язнення дітей як дорослих. Організація сприяє захисту прав та забезпеченню послуг для дітей, які постраждали від війни, експлуатації, бездомності, екологічних загроз, безгромадянства, дискримінації, ВІЛ/СНІДу, а також для дітей-біженців та внутрішньо переміщених осіб. YAP International надає голос і видимість вразливим дітям у всьому світі та підтримує їхню участь та розширення можливостей у побудові майбутнього [41].

Серед програм YAP International є CANEI (Constant and Never Ending Improvement – Постійне та безперервне вдосконалення), яка застосовує принципи відновного правосуддя, грамотності та духовності для підтримки агресивної, непокірної та схильної до насильства молоді. Організація прагне розширити цю програму у доступному форматі для різних середовищ, надаючи більше уваги духовному розвитку, а також вивчає можливості застосування її принципів до молоді, яка стала жертвою або ж вчинила насильство в інших регіонах світу [41].

У розділі, що охоплює міжнародні інституційно-правові механізми у сфері ювенальної юстиції, було розглянуто ключові установи та ініціативи, які працюють на глобальному рівні для захисту прав дітей та молоді, що потрапили у конфлікт з законом. Діяльність міжнародних організацій у сфері ювенальної юстиції є важливим компонентом у створенні більш справедливого та гуманного суспільства, де права дітей та молоді будуть гарантовані і захищені на всіх рівнях.

2.3 Ювенальна юстиція та Європейський Суд з прав людини

Європейський Суд з прав людини (далі «ЄСПЛ»), як одна з найважливіших міжнародних інституцій, відіграє ключову роль у забезпеченні захисту прав дітей у рамках ювенальної юстиції, надаючи правову оцінку діяльності держав у цій сфері. У своїй практиці ЄСПЛ часто стикається з питаннями, пов'язаними з порушеннями прав неповнолітніх осіб, зокрема у контексті застосування до них покарань, суд активно

працює над розвитком стандартів, які гарантують дотримання прав дітей у випадках кримінальних проваджень та надають керівництво державам у забезпеченні належного ставлення до неповнолітніх правопорушників. Дослідження цього питання дозволяє зрозуміти, як міжнародне правосуддя може впливати на національні системи юстиції та які стандарти права і гуманності повинні бути враховані при ухваленні рішень стосовно неповнолітніх правопорушників. В цьому розділі розглянемо декілька кейсів Європейського Суду з прав людини, які безпосередньо стосуються ювенальної юстиції [42].

Почнімо зі справи BOUAMAR v. BELGIUM. Наїм Буамар, громадянин Марокко, народжений в Уджді 20 листопада 1963 року, який на той час був неповнолітнім, проживав в Утрі-Серен, Бельгія. Він прибув до Бельгії у 1972 році, раніше мешкав у Марокко, де його виховувала тітка. Він був підлітком із порушеннями особистості, що були спричинені переважно сімейними проблемами, і з червня 1977 року до травня 1978 року його розміщували в різних закладах для неповнолітніх у межах превентивних заходів соціального захисту, передбачених Законом про добробут дітей та молоді від 8 квітня 1965 року (далі «Закон 1965 року»). У травні 1978 року містера Буамара запідозрили у вчиненні певних правопорушень, і його було доправлено до Суду у справах неповнолітніх у Льєжі. Після цього щодо нього було винесено низку судових постанов відповідно до Закону 1965 року [42].

У 1980 році суди, які розглядали справи неповнолітніх, ухвалили низку тимчасових заходів, серед яких було дев'ять поміщень до ізоляторів тимчасового утримання на термін до 15 днів кожне. Заходи були здійснені в межах спрощеної процедури, визначеної розділом 53 Закону 1965 року, і приймалися як через матеріальну неможливість знайти особу чи установу для термінового прийняття неповнолітнього, так і через його суспільно небезпечну поведінку. Крім того, в перервах між цими арештами суди ухвалювали інші постанови, неодноразово повертаючи заявника до родини або направляючи його до державного виправного закладу. Заявник оскаржив деякі з цих рішень в апеляційному суді Льєжа, але всі його

скарги були залишені без задоволення, оскільки не мали підстав для розгляду через періодичне звільнення заявника рішеннями судів. На тих самих підставах Касаційний суд відхилив три інші скарги заявника, подані ним через порушення процесуального права [42].

Суд, перш за все, підкреслив, що в даній справі підлягає розгляду лише питання законності (стаття 5 п. 1(d) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі ЄКПЛ)), що включає дотримання встановленого законом порядку при позбавленні заявника свободи (у вигляді дев'яти арештів). Законність повинна трактуватися не лише як відповідність національному законодавству, але й як забезпечення відповідності заходів позбавлення свободи меті стаття 5 ЄКПЛ, зокрема захисту індивіда від довільних дій. Суд також визнав, що необхідно враховувати не лише законність, але й застосування обмежень, що не суперечать цілям Європейської конвенції з прав людини [42].

В цьому контексті рішення Суду визнало, що бельгійське законодавство має ліберальний характер щодо підліткової злочинності. Закон 1965 року, який спрямований на максимальне уникнення позбавлення свободи неповнолітніх, дозволяє їх утримання під вартою лише у випадках, зазначених у законі. Хоча розділ 53 цього закону є джерелом дискусій у Бельгії, матеріали справи не дають підстав для висновку про незаконність арештів, пов'язаних з несумісністю з внутрішнім законодавством. Крім того, Суд зауважив, що під час подій цього періоду Бельгія не мала відповідних установ для реалізації педагогічного спостереження, як це передбачено Законом 1965 року, і тому серія рішень судів про поміщення неповнолітніх до установ, які не мали виховної мети, не може бути визнана сумісною з положеннями стаття 5 п. 1(d) ЄКПЛ. Щодо стаття 5 п. 4 ЄКПЛ (право на перевірку законності позбавлення свободи), уряд Бельгії аргументував, що необхідний контроль був “вбудований” у процес розгляду справи судом по справах неповнолітніх.

Суд визнав, що суд з питань неповнолітніх є «судом» з організаційної точки зору, однак, як це впливає з попередніх рішень, втручання органу такого типу буде

відповідати вимогам статті 5 п. 4 ЄКПЛ лише за умови, що виробництво в ньому має судовий характер і забезпечує індивідууму, який постає перед Судом, належні гарантії, зокрема можливість давати свідчення особисто та користуватися послугами захисника [42].

У зв'язку з цим Суд зазначив, що, хоча судове виробництво мало певні суттєві гарантії, не було встановлено, що захисник неповнолітнього був присутній під час засідань суду перед прийняттям рішень про направлення до ізолятора тимчасового утримання або мав доступ до всіх матеріалів справи. Тому факт того, що заявник, будучи дуже молодим, особисто поставав перед судом з питань неповнолітніх, не є достатнім для забезпечення йому необхідних гарантій.

На думку Суду, доступні засоби судового захисту не відповідали вимогам статті 5 п. 4 ЄКПЛ, оскільки розгляди в судах з питань неповнолітніх з метою перевірки первинних постанов проводилися без присутності адвоката заявника. Крім того, апеляційні скарги в палаті з питань неповнолітніх апеляційного суду були оголошені неподсудними через відсутність підстав для розгляду, а касаційний суд залишив без розгляду касаційні скарги з причин порушення процесуального права при ухваленні цих судових рішень. Внаслідок цього правомочні суди не мали можливості оперативно перевірити законність і обґрунтованість судових рішень про позбавлення заявника свободи, що, за висновками Суду, призвело до порушення статті 5 п. 4 ЄКПЛ [42].

Заявник також висловив скаргу на дискримінацію, заборонену статтею 14, через те, що повнолітні особи, які утримуються під вартою під час попереднього слідства, можуть скористатися швидким судовим контролем законності і обґрунтованості їх затримання. Однак Суд вважав, що м'який характер розгляду справ неповнолітніх надає об'єктивне та розумне обґрунтування такої різниці в ставленні, тому порушення Стаття 14 у цьому випадку не було [42].

Справу *BOUAMAR v. BELGIUM* (1977) можна вважати важливою з кількох аспектів, по-перше, суд підкреслив необхідність дотримання не лише законності затримання, але й забезпечення ефективного судового контролю за арештами, особливо

для неповнолітніх осіб, а також гарантування їхніх прав на захист. По-друге, справа може впливати на зміцнення прав неповнолітніх у ювенальній юстиції, зокрема в частині забезпечення належних судових гарантій, таких як право на адвоката та доступ до матеріалів справи. По-третє, справа важлива для розуміння того, як держави повинні збалансовувати соціальні, педагогічні та юридичні вимоги при позбавленні свободи неповнолітніх осіб.

Справа T and V against United Kingdom стосувалася двох неповнолітніх, які були засуджені за вбивство дворічної дитини, вчинене ними в 10-річному віці. Висновки ЄСПЛ вказують на порушення прав заявників у зв'язку з умовами судового розгляду, оскільки вони не мали можливості «ефективно брати участь у кримінальному процесі», що було пов'язано з відсутністю належної юридичної допомоги, що порушувало їхнє право на справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6, параграф 1 ЄКПЛ. ЄСПЛ зазначив, що для неповнолітніх особлива увага має бути приділена гарантіям їхніх прав через їхню вразливість порівняно з дорослими, а також на необхідності забезпечення можливості давати свідчення або брати участь у процесі через допомогу захисника [43].

Щодо вироків, ЄСПЛ також виявив порушення права на незалежний суд, оскільки тариф для неповнолітніх, засуджених до «королівського задоволення», встановлювався міністром внутрішніх справ, який, як зазначив суд, не був незалежним від виконавчої влади, це було порушенням статті 6, параграфу 1 ЄКПЛ. Крім того, було визнано порушення права на перевірку законності затримання заявників судом (порушення статті 5, параграф 4), оскільки тарифи встановлював не суддя, а Міністр внутрішніх справ, і тому нагляд, передбачений статтею 5, параграф 4, не був належно здійснений [43].

У відповідь на рішення ЄСПЛ, уряд Великобританії 16 лютого 2000 року видав Практичне керівництво, яке враховує критику суду щодо умов судового процесу над дітьми та неповнолітніми в Королівському суді. Керівництво визначає принцип, що судовий процес не повинен ставити молодого відповідача під загрозу залякування,

приниження або страждань, і має бути забезпечено належне розуміння та участь неповнолітнього у процесі, також рекомендує організовувати судовий процес таким чином, щоб усі учасники перебували на одному рівні і обмежити присутність осіб, не пов'язаних безпосередньо з результатом справи [43].

Практичне керівництво також зазначає, що воно не застосовується до апеляцій та передачі на вирок, але вимагає враховувати вплив таких умов, якщо це може негативно позначитись на благополуччі молодого відповідача. У разі подібних ситуацій, Закон про права людини 1998 року зобов'язує компетентні судові органи враховувати рішення ЄСПЛ як вирішальні для дотримання прав неповнолітніх осіб у судових процесах, що забезпечує додаткові гарантії їхніх прав на справедливий суд [43].

Щодо змін у законодавстві, Міністр внутрішніх справ Великобританії більше не має повноважень встановлювати тариф для неповнолітніх, засуджених до довічного ув'язнення. Відповідно до змін, введених розділом 82А Закону про повноваження кримінальних судів 2000 року, суд тепер визначає мінімальний термін ув'язнення для неповнолітніх, засуджених за вбивство. У подальшому цей розділ був замінений на розділ 269 Кримінально-правового закону 2003 року, що передбачає судове визначення мінімального терміну для всіх осіб, засуджених до довічного ув'язнення, незалежно від їхнього віку [43].

З огляду на прийняті урядом Великобританії заходи, уряд вважає, що порушення, виявлені ЄСПЛ у цій справі, були усунуті, і що Велика Британія виконала свої зобов'язання відповідно до статті 46, параграф 1 Конвенції, забезпечивши належні умови для захисту прав неповнолітніх осіб під час судового процесу [43].

Справа *T and V against United Kingdom* має важливе значення через встановлення принципу, що судовий процес щодо неповнолітніх має забезпечувати їхні права на ефективну участь та належну юридичну допомогу, зважаючи на їх вразливість. ЄСПЛ підкреслив порушення прав заявників, зокрема через відсутність належного захисту, відсутність ефективного судового контролю та несправедливу роль виконавчої влади в визначенні покарання для неповнолітніх. Рішення стало основою для значних змін у

британському законодавстві та практиці, зокрема для надання більшої уваги до благополуччя молодих підсудних і забезпечення належного судового процесу.

Наступною справою на розгляд буде *NART v. TURKEY*. У цій справі ЄСПЛ розглянув питання тривалості попереднього ув'язнення заявника, який був затриманий за підозрою в озброєному пограбуванні. Важливими аспектами справи стали питання порушення прав неповнолітніх у контексті міжнародних стандартів. Суд зосередив увагу на тому, що відповідно до статей 5 та 6 ЄКПЛ, а також положень Конвенції про права дитини 1989 р., утримання неповнолітніх під вартою має бути крайньою мірою і обмежено в часі, з дотриманням принципу гуманності [44].

Заявник, якому на момент затримання було 17 років, стверджував, що не мав належних умов для підготовки до захисту, оскільки не мав можливості повноцінно спілкуватися з адвокатом. Крім того, він наголошував, що під час утримання в ув'язненні його тримали разом із дорослими, що є порушенням норм міжнародного права. Він також зазначав, що його здоров'я було значно погіршене через наркотичне сп'яніння під час арешту, і це могло вплинути на його здатність усвідомлювати звинувачення [44].

ЄСПЛ у своєму рішенні посилається на статтю 37 (b) Конвенції про права дитини 1989 р., яка забороняє позбавлення волі неповнолітніх без поважних причин і визначає, що затримання має бути винятковим заходом, застосованим на найкоротший час. Суд також зазначає, що в разі утримання неповнолітнього під вартою він повинен бути окремо від дорослих, якщо це не суперечить його інтересам. Суд звернув увагу, що національні органи правопорядку не врахували вік заявника під час ухвалення рішення щодо його утримання під вартою, що є порушенням цього міжнародного стандарту [44].

ЄСПЛ також зазначив, що відповідно до Європейських стандартів ювенальної юстиції утримання неповнолітніх осіб під вартою повинно бути винятковим заходом. Пекінські правила і Ер-Ріядські пинципи вказують на необхідність обмеження тривалості попереднього ув'язнення і застосування альтернативних заходів до арешту. Суд підкреслив, що в даному випадку тривалість попереднього ув'язнення заявника, яке

тривало більше 40 днів, була непропорційною і суперечила вимогам статті 5 п. 3 ЄКПЛ, яка вимагає, щоб ув'язнення було розумно коротким (тобто «розумно коротким» означає, що термін ув'язнення, призначений особі, був достатньо коротким, зважаючи на обставини справи та об'єктивні фактори) [44].

Крім того, суд звернув увагу на те, що національні суди не врахували особливості віку заявника при ухваленні рішення щодо його утримання під вартою. Під час утримання в тюрмі заявник перебував разом з дорослими, що є порушенням міжнародних норм щодо розподілу ув'язнених за віковими категоріями. ЄСПЛ зазначив, що таке поводження суперечить вимогам гуманності і врахування інтересів неповнолітнього.

Враховуючи всі вищезазначені факти, суд постановив, що тривалість попереднього ув'язнення заявника та умови його утримання порушують вимоги статей 5 п. 3 і 5 п. 4 ЄКПЛ. У зв'язку з цим, ЄСПЛ визнав порушення прав заявника, оскільки він не мав ефективного механізму для оскарження незаконності його утримання під вартою, і це не відповідає міжнародним стандартам правосуддя [44].

Практика Європейського Суду з прав людини у справах, що стосуються ювенальної юстиції, є надзвичайно важливою для розвитку стандартів міжнародного правосуддя та захисту прав неповнолітніх. Справа *Nart v. Turkey*, *T. та V. and V against United Kingdom* і *Bouamar v. Belgium* продемонстрували ключові принципи, що мають бути враховані при розгляді справ щодо неповнолітніх осіб.

Справа *Nart v. Turkey* висвітлює порушення прав неповнолітніх осіб в контексті їхнього утримання під вартою, адже ЄСПЛ підкреслив, що, відповідно до міжнародних стандартів, утримання неповнолітніх повинно бути крайньою мірою, обмеженою в часі та забезпечувати відповідні умови для захисту прав дитини. Рішення цієї справи підкреслює важливість дотримання міжнародних стандартів ювенальної юстиції, забезпечення прав неповнолітніх під час судового процесу і позбавлення волі, а також необхідність ефективних механізмів для оскарження законності утримання під вартою.

Отже, *Bouamar v. Belgium*, *T and V against United Kingdom*, і *Nart v. Turkey* — мають важливе значення для ювенальної юстиції, оскільки вони встановлюють міжнародні стандарти щодо прав неповнолітніх у судовому процесі, акцентують увагу на необхідності врахування вікових особливостей і розвитку неповнолітніх, надання їм ефективної юридичної допомоги та забезпечення гуманних умов утримання, наприклад, в окремих камерах для неповнолітніх. І найважливіше, створили прецеденти, що сприяють подальшому розвитку національних правових систем, зокрема у Великобританії та Туреччині, де було оновлено процедури затримання та утримання неповнолітніх, а також урахування їхніх прав при визначенні умов покарання.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

3.1 Система ювенальної юстиції в США

Ювенальна юстиція в США є розгалуженою системою, що спрямована, перш за все, захист прав неповнолітніх та забезпечення реабілітації. Вона відрізняється від системи кримінального правосуддя для дорослих як за процедурами, так і за філософією підходу до неповнолітніх осіб. Основна мета ювенальної юстиції – не лише покарання, а й виправлення та ресоціалізація підлітків, які вчинили правопорушення. Система ювенальної юстиції у США має значну історію розвитку, починаючи з кінця XIX століття, і зазнала численних реформ, спрямованих на гуманізацію підходів до неповнолітніх [45]. Сучасна модель включає спеціалізовані суди, програми пробації, альтернативні заходи покарання та механізми запобігання рецидиву. Водночас система ювенальної юстиції стикається з викликами, такими як проблеми масового ув'язнення, расова нерівність та необхідність пошуку ефективніших методів реабілітації.

Починаючи з 1990-х років, рівень злочинності серед неповнолітніх у Сполучених Штатах зазнав значного зниження, позитивна тенденція змусила багато штатів і місцевих органів влади переглянути підходи до ювенальної юстиції, які в минулому десятилітті ґрунтувалися на жорстких каральних заходах. У 1980-х і 1990-х роках у відповідь на високий рівень підліткової злочинності широко впроваджувалися суворі покарання, такі як масове ув'язнення неповнолітніх та примусове утримання у виправних установах. Однак зменшення злочинності серед молоді змусило державні інституції замислитися над доцільністю таких репресивних методів та шукати ефективніші, гуманніші альтернативи [45].

Сьогодні у США активно здійснюються масштабні реформи ювенальної юстиції, спрямовані на зменшення кількості неповнолітніх, які потрапляють до виправних установ. Велика увага приділяється закриттю застарілих виправних закладів, що були засновані ще у XIX столітті та не відповідають сучасним стандартам реабілітації. Натомість розширюється мережа програм ресоціалізації, профілактики та громадських

ініціатив, що дозволяють працювати з підлітками без необхідності їхньої ізоляції від суспільства. Такі підходи спрямовані не лише на зменшення рівня повторної злочинності, а й на створення більш справедливої та ефективної системи ювенальної юстиції, що враховує індивідуальні потреби кожного неповнолітнього правопорушника.

Наприкінці XVIII та на початку XIX століття в Сполучених Штатах не було спеціальних механізмів для роботи з неповнолітніми правопорушниками, тому їх карали так само суворо, як і дорослих. Дітей відправляли до загальних тюрем та виправних колоній, де утримувалися як злочинці, так і особи з психічними розладами. Умови в цих установах були жахливими через перенаселення, антисанітарію та відсутність контролю, що призводило до насильства, хвороб та морального занепаду. Багато підлітків потрапляли до в'язниць не за тяжкі злочини, а через соціальну незахищеність, наприклад, через відсутність батьків чи жебрацтво на вулицях [45].

У відповідь на проблему утримання неповнолітніх у тюрмах для дорослих, де вони зазнавали негативного впливу злочинців, реформатори Томас Едді та Джон Гріском ініціювали створення Товариства із запобігання злидням. Організація виступала проти ув'язнення підлітків у загальних закладах і лобіювала створення гуманнішої моделі виправних установ, орієнтованих на перевиховання та соціальну адаптацію. Завдяки їхній діяльності в 1825 році відкрили Нью-Йоркський Будинок притулку (House of Refugee) — першу спеціалізовану установу для неповнолітніх у складних життєвих обставинах, таких як бідні та безпритульні підлітки, які могли потрапити до кримінального світу [45].

Засновники Будинку притулку вважали, що основними причинами підліткової злочинності є неналежне виховання, відсутність освіти та вплив оточення. Вони вважали, що багато підлітків стають правопорушниками не через власну схильність до злочинної діяльності, а через складні життєві обставини. Реформатори прагнули не лише ізолювати дітей від кримінального середовища, але й створити умови для їхнього виправлення та адаптації до соціальних норм через сувору дисципліну, освіту та

професійне навчання [46]. Будинки притулку мали стати альтернативою традиційним каральним методам, які лише посилювали маргіналізацію підлітків, позбавляючи їх шансів на соціальну реабілітацію

Будинок притулку відіграв надзвичайно важливу роль у процесі становлення та розвитку системи ювенальної юстиції в Сполучених Штатах, оскільки саме ці установи започаткували новий підхід до роботи з неповнолітніми, який відрізнявся від традиційно каральних методів, що домінували раніше. Головний акцент у таких закладах робився на поєднанні суворої дисципліни з освітніми та трудовими програмами, які мали допомогти дітям здобути необхідні знання й навички для подальшого самостійного життя. Упровадження професійного навчання та морального виховання ґрунтувалося на переконанні, що неповнолітні, які скоїли правопорушення або перебували в групі ризику, можуть бути виправлені, якщо їм надати відповідні умови для розвитку та навчити їх корисних занять, що дозволять їм у майбутньому стати повноправними та продуктивними членами суспільства.

Крім того, функціонування Будинків притулку дало поштовх до глибших правових змін, які суттєво вплинули на еволюцію підходів до правосуддя щодо дітей та підлітків. Судові органи поступово усвідомили необхідність диференціації юридичних процедур для неповнолітніх та дорослих правопорушників, оскільки стало очевидним, що застосування однакових методів покарання не лише не сприяє виправленню молоді, а й, навпаки, підвищує ймовірність того, що підлітки в майбутньому знову вступлять у конфлікт із законом [46].

У результаті такої переоцінки підходів до правосуддя була закладена основа для створення ювенальних судів, які мали розглядати справи неповнолітніх із урахуванням їхнього віку, соціального становища, обставин скоєного вчинку та можливостей для реабілітації. Саме завдяки цьому процесу почала формуватися спеціалізована система ювенальної юстиції, яка відрізнялася від традиційного кримінального судочинства та була спрямована не стільки на покарання, скільки на захист інтересів дітей, їхнє перевиховання та реінтеграцію в суспільство.

Принципи, на яких ґрунтувався Будинок притулку, стали основою для створення першого ювенального суду в Чикаго в 1899 році. Усвідомлення необхідності змін у підході до неповнолітніх правопорушників сприяло ідеї створення спеціалізованої судової інстанції, яка б фокусувалася не лише на покаранні, а й на реабілітації. Ювенальні суди намагалися виявити причини поведінки підлітків та розробити індивідуальні заходи втручання, що допомагало запобігати повторним правопорушенням та сприяло їх соціальній адаптації [46].

У період 1950-х і 1960-х років суспільство дедалі більше усвідомлювало необхідність реформування ювенальної системи правосуддя, оскільки її ефективність викликала серйозні сумніви [45]. Однією з головних проблем було те, що судді ювенальних судів мали абсолютну дискрецію при винесенні рішень, що, своєю чергою, спричиняло значні відмінності у ставленні до неповнолітніх правопорушників. Через відсутність чітких стандартів покарання або реабілітації двоє молодих людей, які опинилися в аналогічних життєвих ситуаціях, могли отримати абсолютно різні вироки, які залежали не стільки від обставин справи, скільки від особистих переконань, світогляду, темпераменту чи навіть настрою судді в момент ухвалення рішення.

Відсутність чітких процедур та конституційних гарантій належного судового розгляду у ювенальній системі правосуддя викликала обговорення в американському суспільстві, зокрема після рішення Верховного суду США у справі *In re Gault* (1967). Суд визнав, що ювенальні суди не можуть діяти на основі повної дискреції суддів та без процесуальних гарантій, оскільки це суперечить принципам правової держави. Верховний суд постановив, що Конституція США вимагає надання неповнолітнім більшої кількості процесуальних прав, аналогічних правам дорослих. Одним з ключових нововведень стало право на адвоката та перехресний допит свідків [47].

Після рішення у справі *In re Gault* Верховний суд продовжив удосконалення ювенальної судової системи, послідовно розширюючи перелік конституційних прав, які мають гарантуватися неповнолітнім у кримінальних провадженнях. Зокрема, було встановлено, що молоді особи, які постають перед судом за правопорушення, повинні

користуватися правом на те, щоб їхня вина була доведена поза розумним сумнівом, що раніше було обов'язковою вимогою лише для дорослих у кримінальних справах. Крім того, Верховний суд визнав, що принцип захисту від подвійного переслідування (double jeopardy), який забороняє повторний судовий розгляд тієї ж справи після виправдувального вироку або після вже винесеного покарання, також поширюється на неповнолітніх, тим самим значно зміцнюючи їхні процесуальні гарантії [47].

Щодо терміну double jeopardy: Протягом останніх кількох років Верховний суд значно розширив права неповнолітніх, надавши їм багато з тих самих конституційних гарантій, якими користуються дорослі підсудні у кримінальних процесах. Однак одне з питань, на яке Суд досі не дав остаточної відповіді, полягає в тому, чи поширюється гарантія П'ятої поправки щодо захисту від подвійного переслідування (double jeopardy) на розгляд справ у ювенальних судах. Аналіз цієї проблеми з урахуванням правових принципів, закладених у справах Gault, Winship та McKeiver, дозволяє дійти висновку, що основоположні принципи справедливості вимагають застосування захисту від подвійного переслідування щодо неповнолітніх [48, с. 47]. Тобто державі має бути заборонено подавати другу петицію про правопорушення (delinquency petition) проти дитини на підставі тих самих дій, які вже були предметом розгляду в попередньому ювенальному процесі. Крім того, після ухвалення рішення ювенальним судом кримінальне переслідування неповнолітнього за ті самі дії в суді для дорослих також має бути заборонене. Так само має бути недопустимим передання справи з ювенального суду до звичайного кримінального суду після того, як у ході слухання вже було зібрано докази щодо суті звинувачення у правопорушенні.

Варто зазначити, що існує термін «Juvenile Justice Jeopardy» - це ефективний профілактичний інструмент, спеціально розроблений для того, щоб сприяти максимальному залученню молоді до процесу навчання, заохочувати їхню активну участь та допомагати їм краще засвоювати важливі правові знання через інтерактивну гру [49]. Завдяки унікальному підходу, що поєднує розважальні та освітні елементи, ця програма сприяє підвищенню обізнаності молоді щодо особливостей ювенальної

системи правосуддя, допомагаючи їм краще орієнтуватися у своїх правах та обов'язках. Гра, що нагадує телевізійні вікторини, учасники відповідають на запитання під час групових обговорень, що спонукають їх замислитися над уявленнями про систему правосуддя для неповнолітніх. Гра допомагає розвінчувати міфи і стереотипи щодо правоохоронців, суду та правових наслідків. Ключовою перевагою є взаємодія з досвідченим ведучим, який пояснює складні юридичні питання в доступній формі, сприяючи як теоретичному, так і практичному засвоєнню важливих аспектів правової взаємодії.

Повертаючись у 1970-ті, у 1971 році Верховний суд ухвалив, що неповнолітні не мають конституційного права на судовий розгляд присяжними, відрізняючи їх від дорослих обвинувачених. Проте, у наступні роки деякі штати ухвалили закони, що надавали молодим підсудним право на розгляд справ присяжними в ювенальній судовій системі [47]. І це свідчить про прагнення до більшої правової рівності між дорослими і неповнолітніми, а також до забезпечення справедливого судочинства для всіх громадян, незалежно від віку.

Після цього переходу до забезпечення належного процесу у справах ювенальних судів, зростання рівня злочинності серед неповнолітніх наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років змусило законодавців прийняти політику «tough on crime», що позбавляла деяких молодих людей захисту, який надає система ювенальної юстиції. Штати запровадили механізми переведення неповнолітніх з ювенальних судів до судів для дорослих для судового розгляду та покарання. У деяких випадках нові закони накладали на дітей найсуворіші покарання — смертну кару або довічне ув'язнення без можливості дострокового звільнення [47].

Щодо політики «tough on crime»: Переведення неповнолітніх до судів для дорослих, на думку американського науковця Стівена Зейна, є політикою, що не має належного обґрунтування, оскільки ця практика не враховує основні принципи ювенальної юстиції. Важко зрозуміти, чи дійсно законодавці вірять, що деякі правопорушення або неповнолітні правопорушники не можуть бути реабілітовані,

адже розширення цієї політики в 1990-х роках стало настільки масштабним, що дозволяло навіть тим, хто вчинив правопорушення, пов'язані з наркотиками, потрапляти в систему для дорослих правопорушників [50, с. 11]. В результаті, прийняття законів, які фактично знижували вікові межі, дозволяючи молодим людям, які скоїли злочини, що зазвичай передбачали відповідальність лише для дорослих, опинятися під судовим контролем для дорослих осіб, навіть якщо їхня здатність до реабілітації не була достатньо врахована.

З 1989 по 1992 рік справи про наркотики були більш ймовірно переведені до кримінальних судів, ніж будь-яка інша категорія злочинів. Страхи щодо нової хвилі наркотичного споживання можуть знову призвести до такого розвитку подій. Приклади Іллінойсу та Канзасу, які ухвалили закони для того, щоб неповнолітні, звинувачені у злочинах, пов'язаних з наркотиками, не потрапляли до судів для дорослих, показують, що штати можуть проводити необхідні реформи, не шкодячи громадській безпеці [50, с. 11].

У статті американського науковця С'ю Манголда зазначається: «Губернатор Меріленду Весс Мур підписав законодавство, яке є кроком назад, слідуючи за іншими штатами, які відновлюють невдалі політики минулого. Ці закони “жорсткості щодо злочинів”, націлені на дітей від 10 років, не зроблять нас безпечнішими і коштуватимуть неймовірно великі суми платників податків. Ці закони можуть виглядати добре в заголовках і політичних промовах, але вони не зроблять наші громади безпечнішими і найбільше вдарять по чорних і коричневих дітях, які походять із малозабезпечених родин» [51].

Поверненням до політики «tough on crime» слугувало збільшення деяких злочинів з початку пандемії COVID-19, проте загальний рівень злочинності значно нижчий, ніж у 1990-х роках, і продовжує знижуватися, оскільки закони були реформовані для ефективної роботи з молодими правопорушниками. Федеральне Бюро статистики правосуддя повідомляє, що “для осіб віком від 12 до 17 років рівень насильницької злочинності знизився на 85%, з 184,8 на 1 000 у 1993 році до 27,4 на 1

000 у 2022 році”. Незважаючи на короткочасне збільшення деяких правопорушень серед підлітків у роки, що слідували за локдаунами через COVID, нещодавні дані показують, що тенденція до зниження продовжується. Більше того, дослідження показують, що взаємодія з юридичною системою завдає тривалий шкоди молодим людям, включаючи негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я, а також на можливості освіти та працевлаштування [51].

Маю згодитися з авторами статей, що залучення все більшої кількості дітей до юридичної системи та їх тривале перебування в ній може на перший погляд виглядати як просте і зручне рішення проблеми з правопорушеннями серед молоді. Однак, незважаючи на його очевидну простоту, така політика виявляється неефективною, оскільки замість того, щоб сприяти реабілітації молодих правопорушників, вона лише посилює проблему, додаючи додаткові труднощі та ускладнюючи процес адаптації цих дітей до нормального життя після відбуття покарання. Крім того, така практика може навіть спричинити зворотний ефект, адже потрапляння дітей у систему для дорослих правопорушників підвищує ризик їх подальших злочинних дій, що в кінцевому підсумку не робить наше суспільство безпечнішим, а навпаки, лише збільшує рівень злочинності.

Процес ювенального правосуддя в США включає дев'ять основних етапів ухвалення рішень: (1) арешт, (2) передача справи до суду, (3) відвернення (альтернативні заходи замість судового розгляду), (4) утримання під вартою в спеціалізованому закладі, (5) передача справи до суду для дорослих, (6) подання клопотання у справі, (7) визнання вини/судове рішення, (8) умовний термін (пробація) та (9) розміщення в резиденційному закладі, включаючи тримання в закритій виправній установі [52].

Більшість справ потрапляють до системи ювенального правосуддя після контакту з поліцією. Поліцейський може заарештувати або затримати неповнолітнього як за тяжкі злочини (felony), так і за менш тяжкі правопорушення (misdemeanor) [53]. На відміну від арешту дорослих, який вимагає, щоб поліцейський особисто був свідком

вчинення місдемінора, неповнолітніх можна заарештовувати, якщо у правоохоронців є обґрунтована підозра вчинення ними злочину. Поліція зобов'язана негайно повідомити батьків або законного опікуна неповнолітнього про арешт, а також надати затриманому можливість здійснити два телефонні дзвінки. Допити неповнолітніх повинні проводитися відповідно до правил Міранди (Miranda Rights or Miranda Warning).

У справі *Miranda v. Arizona* Верховний суд США розглядав питання захисту прав підозрюваних під час поліцейських допитів. Ернесто Міранду було заарештовано за викрадення та зґвалтування, після чого він зізнався у злочині під час поліцейського допиту. Поліція не повідомила його про право мовчати та право на адвоката. Верховний суд ухвалив, що зізнання Міранди не може бути використане як доказ, оскільки він не був поінформований про свої права. Рішення встановило так звані права Міранди, які зобов'язують поліцію перед допитом повідомляти підозрюваним їхні основні права: «Ви маєте право мовчати. Усе, що ви скажете, може і буде використане проти вас у суді. Ви маєте право на адвоката. Якщо ви не можете собі його дозволити, вам буде надано адвоката. Чи розумієте ви права, які я щойно вам зачитав? З урахуванням цих прав, чи бажаєте ви говорити зі мною?» [54].

Решту випадків, як правило, передають до суду працівники служби пробації, представники шкіл або батьки. Найбільш поширеними правопорушеннями, які розглядаються в судах, є майнові злочини (приблизно 92%), за якими йдуть злочини проти особи (89,5%), злочини, пов'язані з наркотиками (88,2%), та загальні правопорушення, пов'язані з делінквентною поведінкою (81,6%). Інші справи надходять від шкіл, сімей, соціальних працівників або працівників пробації [52].

На етапі первинного розгляду справи (інтейку) співробітники пробації або прокурори вирішують, чи потрібен офіційний судовий розгляд, чи справу можна вирішити неформально, направивши неповнолітнього на пробацію (формальтернативного покарання, яка передбачає нагляд за правопорушником без його ув'язнення) або лікування. Якщо справа переходить до суду, визначається, чи можна передати молодь під опіку батьків або утримувати в центрі тимчасового утримання.

Суд враховує рівень ризику для суспільства та ймовірність втечі. Якщо батьків не знайти або вони відмовляються брати дитину під опіку, то неповнолітнього можуть передати під варту, а остаточне рішення ухвалює суддя [52].

Якщо справа розглядається в суді, окружний прокурор має подати офіційну заяву (клопотання). У разі проведення формального слухання воно називається “судовим розглядом” (adjudication), а не “судовим процесом” (trial), як у справах дорослих. Визнання неповнолітнього правопорушником може призвести або до зняття звинувачень, або до направлення у закритий заклад. У більшості справ суд намагається застосувати найменш обмежувальні заходи, тому молодь зазвичай відправляють на пробацію або залучають до реабілітаційних програм у громаді. Офіційний судовий розгляд трапляється рідше, ніж неформальні процедури, такі як відвернення (diversion) або альтернативні заходи в межах громади [52].

Доктор права Лайл Терез А. Хілотін-Лі наголошує, що процедура розгляду справ у ювенальному суді зазвичай залежить від типу справи. Суддя проводить слухання з встановлення обставин справи та ухвалює рішення щодо винуватості неповнолітнього. Потім на окремому засіданні виносяться рішення щодо покарання або заходів, які будуть застосовані [55]. Отже, існує три основні типи справ щодо неповнолітніх:

1. Справи про правопорушення неповнолітніх: стосуються неповнолітніх, чиї дії були б визнані кримінальними злочинами, якби їх скоїв дорослий. Покарання та процедура в судах у справах неповнолітніх відрізняються від кримінальних судів для дорослих. Основний акцент у таких справах робиться на реабілітації та уникненні довгострокових наслідків;
2. Справи про залежність неповнолітніх: стосуються дітей, які зазнали жорстокого поводження, нехтування або були покинуті батьками чи опікунами. Основна мета таких справ — захист безпеки дитини. Вони мають певні подібності до сімейних судових справ;
3. Справи про статусні правопорушення: ці справи пов’язані з правопорушеннями, які стосуються лише неповнолітніх. Кажучи про самі правопорушення, закони штатів

зазвичай визначають прогул школи (порушення закону про обов'язкове відвідування школи), втечу з дому (залишення місця проживання та опіки батьків або опікунів без дозволу та невиконання обов'язку повернутися протягом розумного терміну, що є порушенням законодавства), порушення комендантської години (перебування в громадському місці після певної години, зазвичай встановленої місцевими нормативними актами, які застосовуються до осіб, які не досягли певного віку), порушення законів про алкоголь як статусні правопорушення (незаконне володіння, купівля або вживання алкоголю неповнолітніми), порушення чинного судового наказу (невиконання розпорядження суду щодо поведінки неповнолітнього, виданого суддею ювенального суду) та інші правопорушення (статусні правопорушення, що не входять до перелічених категорій, або загальні категорії правопорушень, які не були б кримінальними, якби їх вчинив дорослий) [56].

Однією з основних суперечностей у справах неповнолітніх є використання невизначених строків покарання (*indeterminate sentencing*). Така система дозволяє працівникам пробації та правоохоронним органам здійснювати нагляд за неповнолітніми правопорушниками під час відбування покарання. Суддя ухвалює рішення про звільнення лише після оцінки рівня реабілітації неповнолітнього або після відбуття ним максимального строку покарання [55]. Однак варто зазначити, що не всі юрисдикції застосовують систему невизначених строків для неповнолітніх правопорушників.

Штати використовують різні терміни для класифікації правопорушників за статусом. Деякі з них, наприклад “дитина, яка потребує послуг” або “дитина, яка потребує нагляду”, стосуються потреб неповнолітнього. Інші ж терміни, такі як “непокійна дитина” або “хронічний утікач”, описують поведінку неповнолітнього [57].

Сучасна система ювенального правосуддя в Сполучених Штатах Америки досі ставить реабілітацію як свою основну мету і суттєво відрізняється від системи кримінального правосуддя. Для удосконалення системи ювенального правосуддя в США було проведено ряд реформ, але, звісно, існують недоліки.

Програми та підходи до відволікання або відвернення неповнолітніх від правосуддя дозволяють притягнути молодь до відповідальності за її поведінку без застосування юридичних санкцій, нагляду суду чи загрози позбавлення волі. Прикладом може бути ситуація, коли замість системи ювенального правосуддя з молодого особою, яка прогулює уроки, працює директор школи. Незалежно від форми відволікання, його метою є те, щоб молоді люди могли досягти дорослості, не потрапивши в пастку негативних наслідків участі в системі правосуддя, таких як кримінальний запис, який може серйозно зашкодити майбутнім можливостям молоді у працевлаштуванні та здобутті вищої освіти [58].

Дослідження, зокрема “Why Youth Incarceration Fails: An Updated Review of the Evidence” від The Sentencing Project, показують, що ув'язнення неповнолітніх є неефективним заходом. Вилучення молодих людей з їхнього середовища та поміщення в заклади часто призводить до результатів, які суперечать цілям ювенальної юстиції. Це не тільки збільшує ймовірність повторних правопорушень, але й погіршує їхні шанси на майбутній успіх, знижуючи благополуччя та сприяючи насильству. Ув'язнення також може посилювати психологічні травми, що виникли до потрапляння в систему [59].

Державні політики та бюджетні рішення мають вирішальне значення для успіху будь-яких ініціатив, спрямованих на зменшення кількості ув'язнень неповнолітніх. Ось кілька перевірених підходів, які застосовують окремі штати для обмеження надмірного використання ув'язнення:

1. Заборона ув'язнення в державних виправних установах для неповнолітніх за деякі правопорушення (Каліфорнія, Флорида, Джорджія, Гаваї, Іллінойс, Кентуккі, Меріленд, Міссісіпі, Південна Дакота, Техас і Юта нещодавно ухвалили закони, що обмежують можливість ув'язнення в державних установах);
2. Створення фінансових стимулів, які відлякують місцеві суди від передачі неповнолітніх до державного утримання (Каліфорнія, Іллінойс, Огайо та Вісконсин);

3. Перенаправлення економії від скорочення ув'язнення на фінансування програм альтернативного ув'язнення. Наприклад, Коннектикут збільшив свій щорічний бюджет на засновані на доказах програми ненав'язливого втручання з \$300 000 у 2000 році до \$39 мільйонів у 2009 році. Також Джорджія, Міссісіпі, Огайо та штат Вашингтон інвестують значні суми в місцеві альтернативні програми;
4. Забезпечення доступу до серйозного лікування для запобігання ув'язнення неповнолітніх із психічними захворюваннями, наслідуючи приклади, встановлені в Огайо та Техасі;
5. Скорочення тривалості ув'язнення для тих, хто перебуває в ув'язненні (Джорджія, Кентуккі та Західна Вірджинія) [59].

Дослідження показують, що неповнолітні, які проходять реабілітаційну програму поза межами в'язниці, на 38% менше схильні до рецидиву. Додавання реабілітаційних програм до дисциплінарних заходів знижує рівень повторних правопорушень на 30%. У той же час, утримання одного неповнолітнього у виправному закладі обходиться державі в 88 000 доларів на рік, що робить реабілітацію економічно вигідною альтернативою ув'язненню [60].

Наприклад, ювенальна реабілітація DCYF (Департаменту дітей, молоді та сім'ї штату Вашингтон) обслуговує найвищий рівень ризику серед молоді, яка була засуджена за злочини, що відображають глибоке насильство, занедбаність, травми, залежність та інші проблеми, з якими вони зіткнулися до того, як потрапили до реабілітаційного центру. Програма обслуговує молодь до 25 років, яку суд передав на утримання в ювенальне правосуддя. Після прийняття законодавства “JR до 25” у 2018 році, ця категорія осіб стала старшою, має довші терміни ув'язнення, більше зв'язків з бандами та більший досвід кримінальної діяльності [61].

Програми лікування орієнтовані на боротьбу із залежністю від психоактивних речовин та підтримку психічного здоров'я молоді. У закладах надається терапевтична допомога, базуючись на наукових дослідженнях, що сприяє ефективному лікуванню залежностей. Також доступні освітні та професійно-технічні програми, що дозволяють

розвивати навички, зокрема через курси з батьківства, фінансової грамотності, мистецтва та йоги. Молодь може отримати середню освіту, пройти стажування або здобути дипломи, що відкривають нові можливості. Безпека є основним пріоритетом для забезпечення ефективної реабілітації та соціальної адаптації [61].

У 1970-х роках закриття Массачусетських тренувальних шкіл стало однією з найбільших реформ у ювенальній юстиції. У 2011 році понад 100 експертів зібралися на симпозіумі у Вашингтоні, щоб переглянути цю історичну реформу. Закриття цих установ було безпрецедентним кроком, який спочатку сприймався як модель для країни. Однак після зростання насильства серед молоді в 1990-х роках ювенальна юстиція повернулася до більш жорсткого курсу, а історія Массачусетсу поступово випала з публічної свідомості [62].

У 1960-х роках з'явилися критичні звіти про незадовільні умови в ювенільних закладах, що призвело до громадського обурення. У 1969 році губернатор Массачусетсу призначив доктора Джерома Г. Міллера директором нового Департаменту молодіжних послуг. Міллер почав реформи, спрямовані на ліквідацію жорстоких методів контролю, таких як побиття та ізоляція, особливо в двох найбільш проблемних установах — Інституті ювенального керівництва в Бріджуотері та Котеджі 9 в Ширлі. Доктор Міллер ухвалив важливе рішення закрити тренувальні школи Массачусетсу. Процес почався в січні 1972 року, коли Міллер, очолюючи конвой, приїхав до Лайманської школи і оголосив директору, що забирає молодь. Підлітків перевезли до Університету Массачусетсу, де вони перебували до знаходження нового місця. Протягом наступних 12 місяців закрили ще три установи, а їхні будівлі були зруйновані або передані іншим органам [63].

Нова система була орієнтована на громаду, з послугами поблизу дому молоді та її родини, що дозволяло децентралізувати ресурси і адміністрування. Массачусетс був поділений на 7 регіонів, і судові лейтенанти співпрацювали з ювенальними суддями та пробацією для координації рішень щодо справ. Запроваджено мережу громадських програм для різних рівнів правопорушень, більшість з яких надавали приватні

організації. Хоча не всі програми пройшли випробування часом, цей підхід став каталізатором реформ і став основою сучасної ювенальної юстиції [63].

Говорячи про недоліки, більше половини штатів США не встановлюють мінімальний вік для обвинувачення в ювенальному суді, хоча міжнародні стандарти та здоровий глузд вимагають виключення молодших дітей із цієї системи. Захисники прав неповнолітніх працюють над встановленням мінімального віку 14 років. Конвенція ООН не визначає конкретного віку кримінальної відповідальності, але її дослідження рекомендує встановити мінімум 14 років. Серед країн, що дотримуються цього стандарту, є Аргентина, Китай, Конго, Німеччина, Італія та Польща [64].

Відсутність мінімального віку в США призводить до жорстокого ставлення до дітей, як, наприклад, у випадку січня 2021 року, коли поліція Рочестера застосувала перцевий спрей до 9-річної дівчини. Цей випадок доводить, що відсутність мінімального віку для переслідування ставить неповнолітніх під серйозну загрозу, залишаючи глибокі психологічні травми [65]. Гарним прикладом є Закон штату Каліфорнія, який передбачає, що дитина повинна бути не молодшою за 14 років, щоб її можна було звинувачувати як дорослого в кримінальному суді [66].

Проте, питання щодо віку є доволі контраверсійним, адже правопорушник, який добре знайомий із законами, може вчинити злочин, за який має бути кримінальна відповідальність, проте не отримає покарання, через свій вік. Різниця «умисне вбивство людини в 14 років» та «умисне вбивство в 12» не прослідковується, адже тяжкий злочин є злочином, залежно від обставин, проте незалежно від віку. Навіть дорослі можуть маніпулювати дитиною, спонукаючи її на тяжкий злочин, знаючи, що кримінальної відповідальності за це не буде.

Наостанок, говорячи про міжнародне право і його взаємодію з ювенальною юстицією в США, Конвенція про права дитини 1989 р. та Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р. мали великий вплив на закони інших країн щодо ювенальної юстиції, але їхній вплив на США був мінімальним. Сполучені Штати не підписали ці документи, і хоча критики засуджують їхнє ігнорування, ці договори

рідко згадуються в американських судах. Однак деякі судді в США спиралися на ці міжнародні документи в окремих випадках, хоча вони не є обов'язковими через відсутність ратифікації [67].

У підсумку, сучасна система ювенального правосуддя в США зберігає реабілітацію як основну мету, суттєво відрізняючись від кримінальної системи правосуддя. На відміну від дорослого кримінального правосуддя, ювенальні суди мають широкий спектр варіантів для вирішення ситуацій, що відповідають як інтересам громадськості в забезпеченні безпеки, так і потребам молоді у лікуванні. Проте, незважаючи на це, молодь може опинитися в установах, які часто нагадують в'язниці для дорослих, де застосовуються жорстокі методи виправлення. При цьому, неповнолітні мають право на освітні та терапевтичні програми, які можуть бути надані як на місці, так і поза домом у спеціалізованих закладах.

3.2 Особливості ювенальної юстиції в Південній Кореї

Південна Корея є однією з найбільш розвинених країн Азії, яка демонструє прогресивний підхід до різноманітних аспектів соціального та правового розвитку. Ювенальна юстиція в цій країні є важливою складовою національної правової системи, яка акцентує увагу на реабілітації та перевихованні неповнолітніх правопорушників. Вибір Південної Кореї для дослідження цього питання є цікавим через унікальність її підходів до роботи з молоддю, інтеграцію сучасних технологій у правовий процес та акцент на відновлювальному правосудді. Крім того, в країні активно проводяться реформи в галузі ювенальної юстиції, що дозволяє спостерігати за динамікою змін у системі правосуддя для неповнолітніх. Південна Корея дозволяє розглянути цікаву комбінацію традиційних та інноваційних методів, що використовуються для забезпечення справедливості та захисту прав дітей та підлітків.

У випадку Південної Кореї, суворе ставлення до дітей у кримінальних процедурах існувало ще з давніх часів. У період династії Чосон в таких законах, як Великий кодекс Мін і Кекуктеджон, вік дитини визначався як до 15 років. Якщо дитина ставала правопорушником, покарання за злочин змінювалося в залежності від віку,

зокрема 15, 10, або 7 років [68]. Отже, розглянемо історію формування ювенальної юстиції в Південній Кореї, через призму нормативно-правових актів.

Законодавство, яке по-різному ставилося до неповнолітніх правопорушників у порівнянні з дорослими, почалося з ухвалення Закону про неповнолітніх у 1958 році (소년법). Метою цього закону було запобігання правопорушенням серед неповнолітніх, а також допомога в їх перевихованні та захисті для сприяння їх здоровому розвитку. Закон проходив кілька важливих змін: у 1988 році посилили заходи захисту, створили суди для неповнолітніх, а в 2007 році збільшили програми перевиховання для правопорушників [68]. Стаття 2 Закону визначає «У цьому законі «неповнолітній» означає особу, яка не досягла 19 років, а «опікун» означає особу, яка має юридичне зобов'язання надавати нагляд та освіту або особу, яка наразі здійснює нагляд» [69].

Закон про захист дітей (아동복지법) гарантує добробут дітей, в статті 1 Закону написано: «Метою цього Закону є забезпечення благополуччя дітей, щоб вони могли народжуватися здоровими та рости щасливо та безпечно», що вже показує позитивне ставлення корейських законотворців до дітей. Закон був ухвалений у 1961 році і має на меті забезпечити права та добробут дітей, а також підтримувати їх здоровий розвиток. Основні зміни включають: у 1981 році були посилені стандарти та регламенти для дитячих закладів; у 2000 році розширено коло осіб, відповідальних за запобігання та повідомлення про насильство над дітьми; у 2014 році зміцнили захист прав дітей та заходи для запобігання насильству, зокрема заборона на працевлаштування осіб, причетних до насильства [68].

Закон про молодь (청소년 기본법) визначає права та обов'язки молоді, а також обов'язки сім'ї, суспільства, держави та місцевих органів влади щодо молоді, і встановлює основні положення щодо молодіжної політики. Згідно з цим законом, молодь – це особа віком від 9 до 24 років. Закон був ухвалений у 1991 році з метою підтримки здорового зростання та розвитку молоді, а також гарантування її прав і обов'язків. Основні зміни включають: у 2003 році розширення можливостей для участі

молоді та покращення процедур формулювання молодіжної політики; у 2011 році – розширення автономії молоді та зміцнення процедур участі молоді в процесах прийняття політичних рішень; у 2020 році – посилення захисту молодих працівників [68].

Закон про захист молоді (청소년 보호법) регулює розповсюдження медіа та наркотиків, шкідливих для молоді, а також доступ молоді до небезпечних бізнесів. Відповідно до цього закону, молодь – це особа, яка не досягла 19 років. Закон був ухвалений у 1997 році з метою захистити молодь від шкідливого середовища та допомогти їй розвивати здорову особистість. Основні зміни включають: у 2004 році розширення обсягу шкідливих медіа та посилення захисту молоді в Інтернет-середовищі; у 2009 році – посилення регулювання шкідливої інформації та заборона на вхід до небезпечних закладів; у 2011 році – введення системи закриття ігор для молоді; у 2022 році – скасування системи закриття ігор для молоді (перехід до системи вибору часу гри) [68].

Закон про захист дітей та підлітків від сексуальних злочинів (아동 청소년의 성보호에 관한 법률) містить спеціальні положення щодо сексуальних злочинів проти дітей та підлітків та процедур покарання. Відповідно до цього закону, діти та підлітки – це особи, які не досягли 19 років. Закон був ухвалений у 2000 році з метою захистити дітей та підлітків від сексуальних злочинів та зміцнити захист і підтримку постраждалих дітей та підлітків. Основні зміни включають: у 2008 році введення системи розкриття та реєстрації особистої інформації сексуальних злочинців; у 2011 році – посилення покарання за сексуальні злочини проти дітей та підлітків і розширення заходів захисту постраждалих; у 2019 році – посилення регулювання для запобігання цифровим сексуальним злочинам та посилення покарання для злочинців (посилення покарання за незаконну зйомку) [68].

Спеціальний закон про покарання за злочини, пов'язані з насильством над дітьми (아동학대범죄의 처벌 등에 관한 특례법), встановлює спеціальні положення щодо

покарання за злочини насильства над дітьми та процедур захисту постраждалих дітей. Закон був ухвалений у 2014 році з метою запобігання злочинам насильства над дітьми та негайного захисту постраждалих дітей. Основні зміни включають: у 2018 році розширення кола осіб, які зобов'язані повідомляти про насильство над дітьми (медичний персонал, вчителі, соціальні працівники); у 2021 році введення нових злочинів, пов'язаних із вбивством дітей через насильство, та нове визначення злочинів, пов'язаних з замахом на вбивство дітей через насильство [68].

Простими словами, Закон про неповнолітніх 1958 року створив окрему систему кримінальної юстиції для неповнолітніх. Визнаючи, що діти можуть не бути здатними зрозуміти наслідки своїх вчинків, їх не судять так, як дорослих. Ювенальний закон застосовується до двох основних груп. Перша група — це діти віком від 10 до 14 корейських років (від 8 до 9 міжнародних років та від 12 до 13 міжнародних років), які вчинили злочини (стаття 4) [69]. Друга група неповнолітніх — це особи старші за 14 років, які перебувають у ризику вчинити злочини, і включає дітей, які приєдналися до банд, бродяг, неповнолітніх, схильних до незначного зловживання речовинами (наприклад, алкоголем), осіб, що зазнають домашнього насильства, а також підлітків, схильних до спричинення громадських заворушень. Однак є два випадки, коли справи, що стосуються неповнолітніх, більше не потрапляють під юрисдикцію сімейного суду: перший — це випадки, коли злочинець старший за 14 років і є докази кримінальних дій; другий — якщо під час судового процесу дитина досягає 19 років (17 або 18 міжнародних років). Якщо всі умови закону про захист неповнолітніх виконуються, судовий процес може продовжуватися як справа захисту [70].

У контексті неповнолітніх правопорушників та злочинців важливо розрізняти різні види правопорушень та злочинів, що можуть бути вчинені неповнолітніми. Друга група неповнолітніх, як зазначено раніше, складається з осіб старших за 14 років, які перебувають у ризику вчинити злочини. Однак, для більш глибокого розуміння цієї проблеми слід звернутися до поняття неповнолітніх правопорушень і злочинів. Неповнолітні правопорушення мають відмінності від неповнолітніх злочинів.

Неповнолітній злочин визначається як протиправні дії осіб віком від 10 до 14 років, які відповідно до ювенального законодавства не підлягають кримінальній відповідальності, за винятком ризикових правопорушень, зазначених у статті 4 ювенального закону (Закон про молодь). Водночас, неповнолітнє правопорушення — це більш широке поняття, яке охоплює не лише злочини і протиправні дії, а й ризикові вчинки [68].

Злочином є правопорушення, яке вчиняється неповнолітніми віком від 14 до 19 років, що порушують кримінальний кодекс. Такі особи визнаються злочинцями неповнолітніми. Протиправною дією є вчинок неповнолітнього віком від 10 до 14 років, що порушує кримінальний кодекс, але не тягне за собою кримінальної відповідальності. Таку особу називають неповнолітнім правопорушником. Ризиковим правопорушенням є дія, яка сама по собі не є злочином, але створює потенційні загрози для суспільства, наприклад, групове зібрання без законних причин, пияцтво, порушення громадського порядку чи інші вчинки, які можуть призвести до порушення кримінальних законів у майбутньому. Особи, які вчиняють такі дії, називаються ризиковими неповнолітніми [68].

Варто зазначити, що в останні роки Південна Корея стала свідком низки резонансних випадків неповнолітньої злочинності, що посилили суспільний інтерес та занепокоєння щодо системи ювенальної юстиції. Одним із таких випадків стала Трагічна подія в Теджоні, де група учнів середньої школи була причетна до ДТП, в результаті якого загинув молодий кур'єр. Злочинці, попри свої жахливі дії, зіткнулися з мінімальними правовими наслідками через наявні юридичні прогалини, зокрема, статтю 9 Кримінального кодексу, яка звільняє неповнолітніх до 14 років від кримінальної відповідальності [71]. Даний випадок виявив критичний пробіл у правовій системі та спричинив широкі заклики до реформ, підкреслюючи, як вразливі спільноти часто стають жертвами безкарних вчинків підлітків без належних правових наслідків. Реакція громадськості на подібні випадки демонструє зростаюче

розчарування обмеженнями системи ювенальної юстиції та вимогу забезпечення відповідальності, яка відповідає тяжкості скоєних злочинів

Особливості неповнолітніх злочинів в Південній Кореї включають кілька важливих аспектів. Найбільшу частку серед злочинів, скоєних неповнолітніми, займають майнові злочини, такі як крадіжки (близько 50%), за ними йдуть насильницькі злочини, що становлять 40%. З віковими тенденціями спостерігається збільшення злочинності серед осіб віком 14-15 років. За даними 2021 року, найбільший рівень злочинності зафіксований серед неповнолітніх віком 16-17 років (40%), далі йдуть групи 14-15 років та 18 років, причому рівень злочинності серед 14-15-річних перевищує рівень серед 18-річних, що викликає занепокоєння щодо зниження віку правопорушників. Що стосується статі, то хоча відсоток злочинців-жінок зростає, чоловіки складають 83% від усіх злочинців, що свідчить про їхню абсолютну перевагу. Особливістю групової злочинності є те, що неповнолітні часто не скоюють тяжкі злочини самотійно, а діють у групах, що дозволяє компенсувати психологічні та фізичні недоліки, створюючи емоційну підтримку і сприяючи залученню до злочинної діяльності [68].

Сьогодні прямі мотивації неповнолітніх правопорушень можна поділити на випадковість, потяг, цікавість, розчарування реальністю, помсту та інші. Найбільшу частку серед них займає випадковість, що є основною причиною злочинів, за нею слідують мотивації, пов'язані з потягом. Неповнолітні злочини відображають характеристики сучасного корейського суспільства на тлі цих прямих мотивацій. Серед численних проблем сучасного суспільства також спостерігається зростання неповнолітніх правопорушень, що вказує на те, що причини не можна шукати тільки в діях самих підлітків; соціальні фактори також сприяли формуванню таких підлітків [68].

По-перше, погіршення соціальної структури, яке сталося через урбанізацію, призвело до того, що суспільство стало анонімним, а відносини між його членами значно змінилися, що ускладнило контроль за злочинністю. Крім того, збільшення

міського населення сприяло розвитку середовища для розваг, що ще більше ослабило соціальну єдність. По-друге, зниження ролі родини як основи соціального життя призводить до того, що батьки, прагнучи зробити своїх дітей особливими, часто створюють надмірні очікування і забезпечують занадто великий захист, не даючи їм змоги нормально розвиватися. По-третє, зниження функцій школи у вихованні моральних цінностей через систему освіти, орієнтовану лише на підготовку до вступних іспитів, значно зменшує можливості для виховної роботи між вчителями та учнями. По-четверте, зміна ціннісних орієнтацій у суспільстві, де матеріалізм став головною метою, а етичні норми втратили свою значущість, призвела до посилення бажання демонструвати статус, зменшення почуття сорому та зростання злочинної поведінки серед дорослих, що в свою чергу збільшує ризик залучення підлітків до злочинів або їх потрапляння в ситуацію жертв [68].

Переходячи до судового процесу, в Південній Кореї процес слухання справи щодо захисту неповнолітнього починається з того, що навіть якщо особа є неповнолітньою, вона повинна пройти поліцейське розслідування, якщо скоїла злочин. Це розслідування зазвичай проходить у вигляді допиту, де правоохоронець ставить запитання підозрюваному. Важливо, що батьки неповнолітнього можуть бути присутніми під час допиту, оскільки вони є законними представниками [72]. У південнокорейських судах замість адвокатів, які представляють своїх клієнтів, обвинуваченим призначають юридичних помічників. Помічники часто є адвокатами, але це не обов'язково. У суді для неповнолітніх юридичними помічниками також можуть бути опікуни дитини. Опікунами можуть бути батьки, вчителі або будь-які наставники. Їхня роль полягає в підтримці обвинуваченого, наданні додаткової перспективи та допомозі в розумінні судового процесу, але не в поданні доказів. В Південній Кореї окремі слідчі збирають докази та представляють їх суддям у приватному порядку [70].

Після завершення поліцейського розслідування справа може бути передана безпосередньо до суду з питань неповнолітніх, якщо керівник поліції прийме таке

рішення, відповідно до статті 4, пункту 2 Закону про неповнолітніх. Крім того, якщо справа потрапляє до прокуратури, прокурор може визначити, що кримінальне покарання є недоцільним, і, в такому випадку, справа також може бути передана до суду з питань неповнолітніх для подальшого розгляду [72].

Що цікаво, навіть коли прокурор вимагає покарання для неповнолітнього, справа може бути направлена на судовий розгляд, де суд може ще раз переглянути її, і якщо суд вважає за потрібне, передати її до суду з питань неповнолітніх. Таким чином, справи щодо неповнолітніх можуть бути передані до суду з питань неповнолітніх на різних етапах процесу — на рівні поліції, прокуратури або безпосередньо суду. Якщо справа дійсно потрапить до суду з питань неповнолітніх, це дозволяє створити умови, які будуть сприятливими для неповнолітнього, щоб він зміг після цього вести нормальне життя.

Процедура розгляду справ щодо неповнолітніх у слідчих органах і судах Південної Кореї передбачає розподіл правопорушників залежно від їхнього віку та ступеня відповідальності. Якщо поліцейський виявляє неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності (측법소년), або підлітка, що проявляє схильність до правопорушень (우범소년), він має обов'язок без залучення прокурора безпосередньо передати справу до суду у справах неповнолітніх. У разі, якщо під час судового розслідування або слухання буде встановлено, що злочин підпадає під категорію, яка карається позбавленням волі або суворішим покаранням, і якщо суд дійде висновку, що через мотиви та тяжкість злочину необхідно застосувати кримінальну відповідальність, то така справа може бути передана до прокуратури для подальшого розгляду як кримінальна справа щодо неповнолітнього [68].

У випадку з неповнолітніми правопорушниками, що підлягають кримінальній відповідальності (범죄소년), поліція, зафіксувавши злочин, повинна передати справу прокурору. Проте закон дозволяє поліції, якщо обставини справи це дозволяють, застосовувати виховні заходи у вигляді усного попередження (훈방조치), винесення

адміністративної постанови про штраф (통고처분), а також звернення до суду з клопотанням про спрощений розгляд справи (즉결심판청구), який проводиться стосовно незначних або дрібних правопорушень. Якщо особа сплачує призначений штраф у межах 통고처분, то вона звільняється від кримінальної відповідальності, тоді як у процедурі 즉결심판 суд може швидко винести рішення без тривалого судового процесу [68].

Прокурор, отримавши справу неповнолітнього від поліції, проводить розслідування, в результаті якого визначає, чи підлягає підліток заходам виховного характеру. Якщо підстави для цього наявні, прокурор направляє справу до суду у справах неповнолітніх, де вона розглядається в межах ювенальної юстиції. Якщо ж злочин має характер, що потребує кримінального переслідування, прокурор звертається до кримінального суду, і справа розглядається так само, як і щодо дорослих злочинців. Таким чином, система враховує як виховний, так і каральний підходи, залежно від віку правопорушника та тяжкості скоєного правопорушення [68].

Усі кримінальні справи можуть бути розпочаті лише в разі вчинення дії, що порушує законодавство та може призвести до кримінального покарання. Однак справи щодо неповнолітніх не обов'язково підпадають під це правило, оскільки вони мають специфічний правовий режим. Згідно з пунктом 3 статті 4 Закону про неповнолітніх, навіть якщо неповнолітній не скоїв безпосередньо кримінального правопорушення, але його поведінка може спричинити порушення громадського порядку, зокрема “групове перебування без мети та з порушенням норм громадського співіснування, що створює відчуття небезпеки серед оточуючих; безпідставна втеча з дому; споживання алкоголю та участь у порушеннях громадського порядку або перебування в шкідливому середовищі”, то в такому разі, з урахуванням характеру та обставин, його справа може бути передана на розгляд як справа неповнолітнього правопорушника [72].

Так звана практика “передачі справи у випадку потенційної небезпеки”, що дозволяє суду, виходячи з аналізу поведінки неповнолітнього, прийняти рішення не

про покарання, а про виправлення та корекцію його поведінки. Згідно з цим принципом, навіть якщо неповнолітній не скоїв конкретного злочину, але вчиняє антисоціальні дії, такі як регулярні втечі з дому або створення небезпечних ситуацій для громади, його справа може бути направлена на розгляд у сімейний суд у рамках ювенальної юстиції.

Коли неповнолітній отримує перше слухання в ювенальному суді сімейного суду, йому, ймовірно, буде надано тимчасовий нагляд у спеціалізованому закладі, званому “Центр класифікації неповнолітніх”, де він проведе час, спрямований на корекцію та виховання його поведінки. У цьому центрі неповнолітній буде ізольований від звичного способу життя, який він вів з батьками, і перебуватиме під контролем, маючи можливість замислитися над своїми неправильними вчинками і поведінкою, а також провести час у роздумах та покаянні. Тимчасовий термін перебування в центрі може становити від мінімуму одного місяця до максимуму двох місяців, під час якого оцінюється ставлення неповнолітнього до життя, його мовні та поведінкові прояви, а також ефективність виховання та корекції. Візити родичів можливі раз на тиждень у визначений час, і важливо забезпечити, щоб неповнолітній не відчував себе ізольованим, що є важливою частиною цього процесу [72].

Наприклад, Сеульський центр класифікації неповнолітніх є державною установою, яка приймає неповнолітніх, що через одну помилку потребують особливого захисту з боку держави, переданих судом до ювенального відділення. У цьому центрі надається захист і освіта (формування моральних цінностей) для сприяння їхньому розвитку в здорових підлітків, одночасно здійснюється діагностика причин їхніх правопорушень та проблемної поведінки, а також надаються психолого-правові матеріали суду. Центр також надає рекомендації щодо напрямків виховання для установ, таких як дитячі виправні установи, служби нагляду, сім'я та школа. «Всі співробітники Сеульського центру класифікації неповнолітніх працюють із незмінною пристрасстю та любов'ю до підлітків, щоб допомогти їм відновити впевненість у собі та вирости в здорових молодих людей, розвиваючи їхні мрії. Це є їхньою найбільшою

нагородою, і вони завжди прагнуть робити все можливе», - як зазначає Лі Бохо, який є Керівником Центру класифікації неповнолітніх в Сеулі [73].

Важливо те, що справи неповнолітніх в Південній Кореї обробляються поліцією, прокуратурою та судами, які є частинами кримінальної юстиції, подібно до загальних кримінальних справ. Однак справи неповнолітніх поділяються на два основних види: справи захисту неповнолітніх і кримінальні справи неповнолітніх. справи захисту неповнолітніх розглядаються судом по справах неповнолітніх в сімейному або районному суді, в той час як кримінальні справи неповнолітніх слідує загальним нормам кримінального права, якщо тільки в Законі про неповнолітніх не передбачено інше [68].

Центр оцінки класифікації неповнолітніх є тимчасовим закладом, що використовується для оцінки психологічного, фізичного і соціального стану неповнолітніх правопорушників перед основним покаранням. А виправні установи для неповнолітніх включають як центри утримання, так і колонії для серйозних злочинців. Центри утримання неповнолітніх займаються освітнім виправленням, надаючи освіту, професійну підготовку і програми для соціальної адаптації, без нарахування кримінального запису. Виправні колонії для неповнолітніх призначені для серйозніших злочинців і є місцями, де неповнолітні, засуджені через кримінальні справи, відбувають покарання. Вони отримують мінімальний рівень освіти і підготовку до реінтеграції в суспільство, зокрема утримуються окремо від дорослих злочинців [68].

Після того як неповнолітній пройде всі етапи процедури, його справа знову розглядається в суді. Суддя дитячого суду отримує доповідь про час, проведений неповнолітнім у Центрі класифікації, а також враховує звіт слідчого та інші матеріали, які були зібрані під час попереднього розслідування, для прийняття рішення про подальші заходи [72]. Якщо для неповнолітнього призначений правовий помічник, він може подати документи або висловити свої зауваження, що можуть вплинути на вирок. Хоча здається, що всі справи неповнолітніх можуть бути передані до сімейного суду, насправді не всі вони підлягають такому розгляду.

Якщо злочин неповнолітнього не є серйозним або справа привертає увагу громадськості, вона може бути розглянута як кримінальна справа, і неповнолітній може понести покарання. Тому лише на основі віку не можна сподіватися на поблажливість. Однак важливо в самому початку справи виявити бажання запобігти повторним злочинам, покаятися та продемонструвати готовність до підтримки з боку сім'ї. Якщо в справі є потерпілий, необхідно докласти всіх зусиль для досягнення примирення. Якщо дитина потрапила в складну ситуацію через свою помилку, опікун повинен переглянути своє ставлення і зробити все можливе для подолання цих труднощів.

Фінал суду може бути різним, якщо в результаті розслідування або слухання буде визначено необхідність, суддя у справах неповнолітніх може вжити тимчасових заходів, включаючи передавання неповнолітнього під опіку опікуна, відповідної особи або до установи, лікарні чи до Комісії з класифікації неповнолітніх. Або якщо суддя вважає за необхідне виправити поведінку неповнолітнього та захистити жертву, він може рекомендувати заходи, необхідні для примирення з потерпілим, такі як відшкодування завданих збитків [74].

На основі результатів розслідування та психологічного обстеження суддя у справах неповнолітніх ухвалює остаточне рішення щодо заходів захисту. Існує 10 видів заходів захисту згідно з Законом про неповнолітніх, а саме: Передача опіки над неповнолітнім опікуну або особі, яка може захистити неповнолітнього замість опікуна, наказ про відвідування, наказ про громадські роботи, короткострокове пробаційне нагляд за пробаційним офіцером, довгострокове пробаційне нагляд за пробаційними офіцерами, передача опіки до дитячого будинку або іншої установи захисту неповнолітніх відповідно до Закону про соціальне забезпечення дітей, передача до лікарні, будинку для людей похилого віку або медичного закладу для неповнолітніх відповідно до Закону про лікування неповнолітніх, направлення до установи для неповнолітніх протягом 1 місяця, короткострокове утримання в установі для неповнолітніх, довгострокове направлення до установи для неповнолітніх [74].

Варто зазначити, що судові процеси з участю присяжних у Південній Кореї є надзвичайно рідкісними. У 2008 році Корея розпочала експериментувати з судовими процесами, в яких брали участь присяжні, але вони виявились здебільшого невдалими. Натомість судові справи в Кореї розглядаються одним суддею, або ж, у більш серйозних випадках, трьома суддями. Тим не менше, досі не було жодного судового процесу з присяжними щодо неповнолітнього [70].

Особливістю є й те, що у залі суду будь-яка особа, включаючи суддів, юридичних асистентів, опікунів, адвокатів і самого обвинуваченого, має право висловлювати свою думку щодо поданих доказів. Водночас жертви злочинів зазвичай не присутні в суді, хоча вони мають право бути присутніми і виступати, але часто залишаються без інформації до оголошення вироку. Обвинувачений має значно активнішу роль у порівнянні з юридичною системою США, оскільки часто звертається безпосередньо до судді, а суддя постійно ставить йому питання протягом судового процесу [70].

Кримінальні покарання для неповнолітніх від 14 до 19 років означають накладення покарання лише у випадках злочинів. Якщо в Законі про неповнолітніх немає спеціальних положень, застосовуються загальні правила для кримінальних справ, проте є деякі особливості. Система умовного відстрочення обвинувачення дозволяє прокурору, ухвалюючи рішення щодо неповнолітнього правопорушника, відкласти обвинувачення за умови, що підозрюваний братиме участь у виховних програмах або волонтерських заходах, організованих громадськими організаціями, саме це є частиною системи відвертання кримінальних справ для неповнолітніх [70]. Прокурор може також відмовитися від обвинувачення, навіть якщо є достатні підстави для порушення справи. Водночас існують обмеження на видачу ордера на арешт неповнолітнього: він не повинен бути затриманий без особливої необхідності. Якщо арешт все ж відбувається, неповнолітнього повинні утримувати окремо від інших обвинувачених.

Згідно з законом, для неповнолітніх, які скоїли тяжкі злочини до 18 років, покарання, яке може бути застосоване у вигляді смертної кари або довічного ув'язнення, обмежується до 14 років позбавлення волі. Це правило стосується правопорушників, які досягли повноліття на момент вчинення злочину, але були неповнолітніми на час скоєння злочину. У випадку скоєння злочину, за який передбачено покарання більше ніж 2 роки позбавлення волі, суд визначає тривалість покарання в межах певного діапазону — максимальний термін не може перевищувати 10 років, мінімальний — 5 років. Для неповнолітніх, які скоїли тяжкі злочини, максимальний термін може складати 15 років, а мінімальний — 7 років [70].

Особливу роль відіграють судді, адже у справах про захист, справою керує один суддя. Рішення щодо результату судового процесу та призначеної реабілітації в основному залежить від оцінки характеру дитини та ймовірності вчинення нею злочинів у майбутньому. Тому насправді суддя несе відповідальність за те, щоб познайомитись із дитиною на особистому рівні. Інакше він не зможе оцінити, чи перебуває дитина під загрозою [70].

У межах судового процесу суддя може доручити інспектору провести дослідження щодо поведінки неповнолітнього, його батьків або свідків, зокрема щодо біографії, життєвих умов, сімейного середовища тощо. Таке дослідження проводиться з використанням знань у галузі медицини, психології, педагогіки, соціології та інших наук. Окремо, до винесення вироку, суд може доручити службі пробації провести перевірку для визначення доцільності призначення нагляду, громадських робіт або курсів перевиховання. Також адміністрація установи, до якої направлено неповнолітнього, повинна негайно надіслати персональні дані підлітка до відповідного органу пробації для проведення оцінки середовища. Пробаційна служба зобов'язана дослідити мотиви злочину, попередні умови життя, сімейну ситуацію, стосунки з друзями тощо, і надати результати установі для подальшої роботи з підлітком [68].

Південна Корея робить великий акцент на школі, як на установі, що сприяє запобіганню правопорушень серед підлітків. Для своєчасного виявлення проблем,

пов'язаних із правопорушеннями неповнолітніх, у школі має працювати система психологічної підтримки. Учні повинні мати можливість ділитися своїми переживаннями та отримувати допомогу від професійних консультантів, що сприятиме профілактиці правопорушень. Також важливу роль у запобіганні злочинності відіграють різноманітні шкільні програми, наприклад, волонтерські ініціативи в межах громади або взаємне консультування серед однолітків, які сприяють розвитку поваги, емпатії та соціальної свідомості [74].

Також в Південній Кореї існує Бюро політики запобігання злочинності, яке було створене з метою не лише захисту суспільства від злочинців, а й формування безпечного та здорового соціуму шляхом реінтеграції правопорушників, є організацією, що здійснює управління пробаційними службами, через які реалізуються заходи пробації, громадські роботи та обов'язкові реабілітаційні програми, а також контролює навчальні центри для неповнолітніх, які, забезпечуючи стабільне життєве середовище, сприяють гармонійному розвитку й адаптації юних правопорушників, і керує Національною судово-медичною лікарнею, в якій проходять лікування психічно хворі правопорушники з метою їх реабілітації та забезпечення безпеки суспільства. У рамках ухвалення Закону про соціальний захист вперше у 1981 році було запроваджено Бюро соціального захисту, до складу якого увійшли три підрозділи: Відділ соціального захисту, Координаційний відділ та Відділ перегляду [75].

Щиро кажучи, не дивлячись на ряд програм, основною проблемою ювенальної юстиції в Південній Кореї є її м'якість щодо малолітніх правопорушників, що часто призводить до того, що серйозні злочини не отримують належного покарання, також викликає обурення громадськості, що стало очевидним після низки жахливих випадків, таких як трагічний інцидент, коли учениця п'ятого класу смертельно поранила свою однокласницю, і за це отримала мінімальні наслідки згідно з чинним Законом про неповнолітніх. Така ситуація спричинила національне обурення і призвела до активних вимог громадян та активістів змінити законодавство, щоб воно більш відповідало тяжкості вчинених злочинів.

У відповідь на зростаючу громадську занепокоєність та адвокацію за реформу закону про неповнолітніх, уряд Південної Кореї розпочав обговорення можливих змін у законодавстві. Створення міністром юстиції Ханом Дон Хуном робочої групи, яка займається переглядом законів щодо неповнолітніх, свідчить про визнання необхідності змін. Ця група оцінює доцільність зниження віку кримінальної відповідальності, що відповідає вимогам громадськості про посилення покарань для неповнолітніх, які вчиняють насильницькі злочини. Проте правові органи висловлюють змішану точку зору щодо запропонованих змін. Хоча визнається, що чинне законодавство має проблеми, багато хто застерігає від поспішних змін, які можуть не призвести до бажаного результату [71].

Водночас, у правовій спільноті з'явилися пропозиції, що зниження віку кримінальної відповідальності може призвести до переповнення виправних установ, не вирішуючи основних проблем, таких як психічне здоров'я неповнолітніх правопорушників. Крім того, експерти пропонують покращити систему реабілітації, а не лише збільшити покарання [71]. Такі відгуки підкреслюють важливість збереження реабілітаційного підходу в ювенальній юстиції, водночас реагуючи на побоювання громадськості щодо безпеки та злочинності, скоєної неповнолітніми.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ювенальна юстиція в Південній Кореї не є бездоганною і викликає чимало дискусій у суспільстві, вона все ж ґрунтується на чітко визначеній правовій базі та послідовній процедурі. Її головна мета полягає не лише у реагуванні на правопорушення, а й у створенні умов для виправлення та повернення неповнолітніх до повноцінного життя в суспільстві. Реабілітаційна спрямованість системи, попри критику за м'якість, залишається ключовою ознакою гуманного підходу, що визнає потенціал кожної дитини змінитися за умови належної підтримки, виховання та соціального супроводу.

3.3 Законодавство України у сфері ювенальної юстиції

Питання впровадження цілісної системи ювенальної юстиції в Україні неодноразово ставало об'єктом обговорень на різних рівнях — від державного та

місцевого до наукового співтовариства та серед представників громадянського суспільства. Однак, незважаючи на численні дискусії, у цих обговореннях так і не вдалося досягти єдиного консенсусу щодо того, якою має бути ювенальна юстиція в Україні або чи варто її впроваджувати взагалі. Суперечки з цього питання тривають, адже існують різні точки зору щодо того, як цей інститут має функціонувати та чи відповідають він реаліям нашої країни. Історія становлення ювенальної юстиції в незалежній Україні, порівняно з іншими країнами, не є наповненою багатьма історичними документами чи подіями. В Україні ювенальна юстиція поки що існує лише на рівні концепції.

Наприклад, проект Концепції створення та розвитку системи ювенальної юстиції був розроблений у 2005 році робочою групою в межах проекту «Створення та розвиток системи ювенальної юстиції України». До її складу увійшли представники Верховного Суду України, Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури, Фондації “Захист Прав Дітей” та Українського центру “Порозуміння”. Головною метою Концепції є зміцнення правового захисту неповнолітніх, зниження рівня дитячої злочинності, а також підвищення відповідальності держави та суспільства за умови зростання й розвитку дітей. Документ визначає основні принципи та функції ювенальної юстиції, концептуальні засади її впровадження, а також ключові умови реалізації [76]. З цього документу й почалась історія ювенальної юстиції.

В Україні, хоча ще не прийнято окремий закон, який би регулював усі питання ювенальної юстиції, а також не сформовано спеціалізованих інституцій, що опікуються виключно цією галуззю правосуддя, певні аспекти міжнародного підходу до ювенальної юстиції вже знайшли своє відображення в національному законодавстві та практиці. Наприклад, було встановлено мінімальний вік для кримінальної відповідальності неповнолітніх, що є важливим кроком до забезпечення прав дітей, зокрема з огляду на їх психологічну та емоційну зрілість. Згідно з статтею 22 Кримінального кодексу України «Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років». А

також особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, умисне тяжке тілесне ушкодження, жорстоке поводження з тваринами, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, зґвалтування, сексуальне насильство, крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство [77].

Крім того, законодавчо заборонено застосовувати до неповнолітніх довічне ув'язнення (стаття 64 п. 2 Кримінальний кодекс України), що також є частиною міжнародних стандартів прав людини, спрямованих на захист дітей від надмірно жорстоких покарань.

Варто поговорити про те, що наразі діє в Україні, а саме: про ювенальну превенцію. Згідно з Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044, до основних завдань, які виконують поліцейські ювенальної превенції, належать кілька ключових напрямків діяльності [78]. Перш за все, це профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин та умов, які цьому сприяють, а також вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення. Другим важливим завданням є ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень, а також проведення з ними заходів індивідуальної профілактики. До

того ж, поліцейські ювенальної превенції беруть участь у встановленні місцезнаходження дитини у разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її зникнення.

Також важливим напрямком роботи є запобігання та протидія домашньому насильству, вчиненому дітьми або стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми. Поліцейські здійснюють заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснюють поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб. Не менш важливим є забезпечення прав дитини на здобуття загальної середньої освіти, що також є частиною діяльності підрозділів ювенальної превенції. Підрозділи ювенальної превенції активно взаємодіють з іншими підрозділами Національної поліції, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей. Останнім завданням є здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [78].

Варто згадати про існування ювенальної поліції в Україні: Ювенальний поліцейський — це працівник Національної поліції, який спеціалізується на профілактиці правопорушень серед дітей. У разі потреби, коли інші службові підрозділи поліції стикаються з ситуаціями, що стосуються неповнолітніх, вони звертаються до ювенального поліцейського, оскільки той має досвід і знання, необхідні для роботи з дітьми [79]. Його діяльність охоплює широкий спектр завдань, що включають захист прав дітей та забезпечення їхніх інтересів згідно з міжнародними стандартами.

Особливістю діяльності ювенального поліцейського є його участь у попередженні кримінальних та адміністративних правопорушень серед неповнолітніх, зокрема у встановленні місцезнаходження зниклих дітей, відвідуванні дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах, а також у виявленні і запобіганні випадкам домашнього насильства. Крім того, ювенальний поліцейський активно співпрацює з іншими органами для надання медичної, психологічної допомоги дітям, займається забезпеченням “Правосуддя дружнього до дитини” та бере участь у

зупиненні збройної агресії. Ювенальні поліцейські завжди готові до спілкування і не залишать підлітків наодинці з їхніми проблемами [79].

Згадуючи про “Правосуддя дружнього до дитини”, Проєкт щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, є пілотним ініціативним проєктом, що має на меті інтеграцію принципів і норм міжнародного права, орієнтованих на захист прав дітей, в національну систему правосуддя. Проєкт реалізується для забезпечення належного ставлення до неповнолітніх, які вступають у контакт з правосуддям, зокрема, у випадках, коли вони є потерпілими, свідками або підозрюваними у правопорушеннях. Метою цього проєкту є забезпечення при здійсненні досудового розслідування, судового розгляду у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх, а також при виконанні покарань щодо неповнолітніх ефективної реалізації існуючих обов'язкових універсальних та європейських стандартів захисту та забезпечення прав дітей, виконання вимог міжнародного законодавства [80].

В Україні у листопаді 2024 року було започатковано пілотний проєкт, що передбачає спеціалізацію суддів у справах сім'ї та дітей. Цей проєкт охоплює 11 судів, які знаходяться в 10 різних регіонах України, зокрема, у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Львівській, Одеській, Полтавській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій областях і місті Київ. Очікувалось, що навчальний цикл для суддів стартує навесні 2025 року, в якому братимуть участь майже 60 суддів, що отримають необхідні знання та навички для ефективного розгляду справ, що стосуються дітей і сімейних правовідносин. Цей важливий крок має на меті підвищити якість правосуддя в Україні, зокрема, у питаннях, що стосуються захисту прав неповнолітніх та їхнього благополуччя [81].

Впровадження в Україні такого важливого елементу правосуддя, який орієнтований на дотримання прав дітей, як спеціалізація суддів з розгляду справ, що стосуються сімейних відносин та дітей, є наслідком зобов'язань, які наша держава взяла на себе відповідно до Конвенції ООН про права дитини, а також є важливою складовою необхідності подальшої імплементації міжнародних стандартів, які

передбачають надання особливої уваги правам дітей у правовій системі. Крім того, це зумовлено рекомендаціями Комітету ООН з прав дитини, який акцентує увагу на важливості створення таких механізмів, що сприятимуть дотриманню прав дітей на національному рівні [82]. Таке рішення також відповідає пріоритетам, які встановлені Радою Європи та Європейським Союзом, щодо забезпечення найкращих інтересів дітей, підвищення ефективності правосуддя та підтримки дитячих прав в усіх аспектах правової системи. Впровадження цієї ініціативи вимагає не тільки реформування судової практики, а й належної підготовки суддів, що дозволить забезпечити справедливий і детальний розгляд справ, які мають прямий вплив на життя дітей.

Пілотний проєкт реалізується ГО “Всеукраїнський громадський Центр “Волонтер” у співпраці з Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду та Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх за підтримки представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні [81].

Завданнями пілотування є адаптація судового розгляду до потреб дитини та його спрямованість на її найкращі інтереси, забезпечення підготовки фахівців, які працюють із дітьми в системі правосуддя, запровадження спеціалізації суддів з розгляду справ сім’ї та дітей, покращення доступу до правосуддя шляхом залучення до вирішення справ щодо сім’ї та дітей суддів відповідної галузевої спеціалізації, втілення системного підходу та ефективної міжвідомчої взаємодії в питанні захисту прав дитини, яка потрапила в сферу дії правосуддя, сприяння якісному й оперативному розгляду судових справ з питань сім’ї та дітей суддями, що мають поглиблені знання та навички з розгляду такої категорії справ, а також формування якісно нової системи правосуддя, дружнього до дитини [82].

Для підтримки правосуддя щодо неповнолітніх була організована підготовка досудових доповідей органами пробації, що дає змогу враховувати індивідуальні обставини кожної справи. Існує Порядок складення досудової доповіді 2017 р. за Наказом Міністерства юстиції України. Порядок визначає механізм складення та подачу до суду персоналом органу пробації досудової доповіді, її зміст [83].

Окрім того, було започатковано пілотний проєкт програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення, який має на меті забезпечити можливість для реабілітації та соціалізації осіб, які скоїли правопорушення [84].

Існує Порядок реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» Міністерства юстиції України 2024 р. Програма відновного правосуддя для неповнолітніх, яка застосовується до підозрюваних і обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, спрямована на медіацію та вирішення конфліктів між потерпілим та неповнолітнім. Вона орієнтована на відновлення правопорушника, примирення сторін та відшкодування шкоди потерпілому, з особливою увагою до ресоціалізації і реінтеграції неповнолітніх. Медіація відбувається між неповнолітнім та потерпілим, і результати фіксуються у вигляді угоди, що включає заходи щодо ресоціалізації [84]. Програма має на меті запобігання повторним злочинам та сприяє реінтеграції неповнолітнього в суспільство. Участь у програмі можливе за згодою всіх учасників (неповнолітнього, його законного представника, потерпілого), а реалізація програми здійснюється через центри з надання безоплатної правничої допомоги, медіаторів і органи пробації. Після завершення медіації центр інформує відповідні органи про результати та виконання зобов'язань.

Щодо пробації: в Україні існує Закон України «Про пробацію», який визначає мету, завдання, підстави, види пробації, правовий статус персоналу органу пробації та суб'єктів пробації. Стаття 12 Закону визначає, що пробація щодо неповнолітніх стосується осіб віком від 14 до 18 років і здійснюється з урахуванням їхніх вікових та психологічних особливостей. Вона орієнтована на забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку неповнолітніх, профілактику агресивної поведінки, стимулювання позитивних змін у їхній особистості та поліпшення соціальних стосунків. Досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього повинна містити інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку особи, а також

рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення правопорушень [85].

Також процес пробації щодо неповнолітніх здійснюється органами пробації спільно з органами та службами у справах дітей, а також спеціальними установами та закладами, що відповідають за соціальний захист і профілактику правопорушень. Орган пробації сприяє залученню засуджених неповнолітніх до навчання та здобуття повної загальної середньої освіти. Соціально-виховна робота може проводитися із залученням батьків або їхніх законних представників. Крім того, орган пробації разом з центральним органом виконавчої влади, який формує державну політику в сфері соціальної політики, забезпечує реалізацію пробаційних програм для неповнолітніх, засуджених до пробаційного нагляду, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням [85].

В Україні існують спеціалізовані установи, які займаються утриманням неповнолітніх правопорушників, де вони проходять корекційну програму та виконують виховні заходи. Такі установи називаються колоніями для неповнолітніх або виправними колоніями для неповнолітніх. Вони створені для того, щоб надавати спеціалізовану допомогу дітям та підліткам, які скоїли злочини, а також проводити їх реабілітацію та інтеграцію в суспільство.

Однією з таких колоній і єдиною є Кременчуцька колонія для неповнолітніх. Згідно з матеріалами української журналістки Вікторії Роциної, на момент 25 січня 2022 року там перебувало 59 вихованців від 15 до 20 років, ще 4 дівчини відбували покарання в окремому секторі жіночої колонії в Мелітополі. Статті, за які засуджені підлітки: зґвалтування, вбивство, завдання тілесних ушкоджень, грабїж, розбій, крадіжка [86].

Щороку держава витрачає близько 130 тисяч гривень на одного вихованця колонії для неповнолітніх. Кошти спрямовуються не лише на базове утримання, а й на організацію освітнього процесу, психологічну підтримку, а також роботу з соціалізації підлітків, які опинилися у складних життєвих обставинах. У таких установах діти

мають змогу здобувати знання, працювати з психологами та отримувати допомогу в особистісному становленні. Важливу роль у цьому процесі відіграють працівники установи, які не лише виконують свої професійні обов'язки, а й виступають наставниками, підтримуючи вихованців на шляху до змін [86].

Проте, як зазначає інспектор з питань засуджених до звільнення Віктор Васильєв, ключовим чинником, що формує поведінку молоді, є їхнє соціальне оточення. Такої ж думки дотримується і Тетяна Журавель, голова громадської організації «Волонтер». На формування девіантної поведінки значно впливають вік, атмосфера в родині (особливо там, де присутнє насильство або байдужість батьків), шкільне середовище, де дитина часто стає жертвою булінгу не лише з боку однолітків, а подекуди й від педагогів, а також відсутність якісного дозвілля в громаді, що залишає молодь наодинці з вулицею. Вкрай важливим етапом після звільнення з колонії є постпробація – процес, який наразі лише розробляється в Україні. Без системної підтримки та прийняття суспільством ці підлітки ризикують знову опинитися на злочинному шляху, якщо їх усюди зустрічатимуть лише з ярликом «злочинця», а не з шансом на нове життя. Варто зазначити, що перебування дітей у слідчому ізоляторі (СІЗО), де утримуються також дорослі злочинці, має вкрай негативний вплив на їхню психіку та подальшу поведінку. У таких умовах підлітки не лише втрачають відчуття безпеки, а й часто піддаються психологічному тиску, спостерігають агресивні моделі поведінки та опиняються під впливом кримінальної субкультури [86]. Спілкування з дорослими правопорушниками може не просто травмувати, а й формувати у молодих людей викривлене уявлення про норми життя, що в подальшому ускладнює їх ресоціалізацію. Тому надзвичайно важливо створювати окремі, адаптовані до вікових і психологічних потреб умови утримання, які б сприяли перевихованню, а не остаточному падінню.

Також, в Україні була ухвалена Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей, розрахована до 2023 року. Основною метою Стратегії було вдосконалення механізмів юстиції щодо дітей, зокрема через запровадження профілактичних, соціально-виховних та реабілітаційних програм для неповнолітніх, які

перебувають у конфлікті із законом, а також посилення захисту прав дітей, які постраждали від насильства або стали свідками правопорушень [87]. Наразі у Міністерстві Юстиції працюють над створенням нової Національної стратегії реформування системи юстиції для дітей, документ охоплюватиме питання відновного правосуддя, реєстру психологів, залучених до кримінальних справ, а також впровадження правосуддя, орієнтованого на інтереси дітей [88].

Щодо старої Стратегії, вона включала в себе такі пункти: «Для зниження рівня злочинності серед неповнолітніх і мінімізації факторів, що сприяють формуванню протиправної поведінки, необхідно впровадити ефективні механізми, такі як відновне правосуддя, медіація та соціальний патронат. Крім того, важливим є розвиток інфраструктури для соціальної адаптації дітей, створення програм для професійного розвитку, а також посилення виховного впливу на неповнолітніх через співпрацю між державними установами та громадськими організаціями» [87].

«Основні проблеми в системі профілактики правопорушень серед дітей включають відсутність координації між органами, недоліки в статистиці, неефективність профілактичних програм, відсутність роботи з вразливими групами дітей, а також обмежене фінансування. Для покращення ситуації пропонується впровадження механізму міжвідомчої координації, удосконалення оцінки потреб у соціальних послугах, розробка та виконання різних програм профілактики, а також створення системи моніторингу ефективності програм. У сфері адміністративної відповідальності для неповнолітніх пропонується удосконалення процедур, зокрема дотримання презумпції невинуватості, належне інформування батьків та спеціалізацію суддів, що розглядають такі справи» [87].

«У кримінальному правосудді для дітей необхідно забезпечити чіткі процесуальні права, обов'язкове навчання слідчих і прокурорів, застосування альтернативних процедур та вдосконалення правозахисної діяльності. На етапі судового провадження пропонується забезпечити спеціальну підготовку суддів, прокурорів та захисників, а також створення дружніх до дитини умов для судових

засідань. Щодо покарань, слід застосовувати індивідуальний підхід, зменшуючи використання ізоляції від суспільства, та забезпечити альтернативні заходи соціальної реабілітації» [87].

В Україні активно впроваджується модель “Барнахус”, яка пропонує новий підхід до роботи з дітьми в системі правосуддя і вже продемонструвала свою ефективність у багатьох країнах світу. Барнахус (від ісландського “*barna hús*”, що означає “будинок для дітей”) — це спеціалізоване місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до складу якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, медичних працівників і фахівців з психічного здоров’я, працює над тим, щоб забезпечити дітям, які постраждали або стали свідками насильства, скоординований і ефективний захист, послуги та правосуддя, що відповідають їхнім потребам [89].

Основною метою цієї моделі є створення середовища, яке буде максимально дружнім для дитини, а також збирання необхідних доказів (показань, документів, висновків експертиз) під час взаємодії з дитиною, при цьому мінімізуючи час її перебування в системі правосуддя. Такий підхід дозволяє не лише скоротити часові витрати на процес, але й у певних випадках допомогти дитині швидше повернутися до нормального життя.

Було створено проєкт Ради Європи «Захист прав дітей під час війни і в післявоєнний період в Україні», спрямований на зміцнення спроможності України реагувати на випадки насильства щодо дітей, зокрема сексуальну експлуатацію та жорстоке поводження, у контексті збройної агресії російської федерації. Його мета — захист прав дітей і їх підтримка, з урахуванням особливих загроз, спричинених війною, для внутрішньо переміщених дітей, примусово вивезених, дітей без батьківського піклування та тих, хто перебуває без супроводу дорослих. Реалізація проєкту здійснюється відповідно до Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2022–2027 роки під назвою «Права дітей у дії: від сталої реалізації до спільного новаторства», яку було затверджено Комітетом міністрів у лютому 2022 року. Серед шести ключових напрямів

цієї стратегії передбачено заходи, що спрямовані на забезпечення захисту прав дітей у ситуаціях кризи та надзвичайних обставинах, зокрема таких, які нині переживають діти в Україні. Відповідно до стандартів Ради Європи, проєкт сприяє вдосконаленню механізмів забезпечення дружнього до дітей правосуддя та посиленню потенціалу фахівців, які працюють у сфері захисту прав дітей [90]. Мета та очікувані результати проєкту відповідають ряду положень, у сфері ювенальної юстиції це Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України 18 грудня 2018 р. №1027.

Для зменшення впливу правопорушень і запобігання формуванню протиправної поведінки серед дітей необхідно впровадити комплексну систему заходів. Вона має охоплювати ефективне правосуддя, соціально-виховні та реабілітаційні програми для неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, а також профілактичні та освітні ініціативи. Важливим компонентом є надання цільових соціальних послуг, що сприятимуть розвитку навичок вирішення соціальних і побутових питань, формуванню відповідального ставлення до власної поведінки, професійному розвитку, а також зміцненню сімейних і суспільних зв'язків [87]. Стратегія спрямована на вирішення ключових системних проблем юстиції щодо дітей, усунення прогалин у міжвідомчій співпраці, забезпечення профілактичної та соціально-виховної роботи, а також підтримку процесу ресоціалізації неповнолітніх, які мають ризик скоєння або вже вчинили правопорушення. Крім того, вона передбачає посилення захисту прав дітей, які стали жертвами або свідками злочинів, зокрема насильницького характеру.

У межах проєкту Ради Європи “Захист прав дітей під час війни і в післявоєнний період в Україні” спільно з Міністерством юстиції України та Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх було проведено презентацію Комплексного огляду та аналізу законопроєктів. Зокрема, було розглянуто проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо юстиції, дружньої до дитини», а також проєкт Закону України

«Про юстицію, дружню до дитини». Аналіз цих законодавчих ініціатив здійснили міжнародні та національні експерти [91].

Під час вступного слова заступник голови Офісу Ради Європи Ерленд Фалк підкреслив, що проєкт Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» є абсолютно новим нормативним актом. Як зазначено в його преамбулі, закон спрямований на створення умов для ефективного функціонування системи юстиції, дружньої до дитини, відповідно до Конвенції ООН про права дитини та міжнародних стандартів захисту прав дітей. Він також має на меті запобігання правопорушенням серед дітей, забезпечення належного ставлення до неповнолітніх, які контактують із законом, сприяння їхній соціальній реабілітації та запобігання вторинній віктимізації дітей, які є потерпілими або свідками злочинів. За результатами оцінки експерти Ради Європи відзначили, що законопроєкти значною мірою відповідають встановленим стандартам. Водночас вони запропонували низку рекомендацій для їх подальшого вдосконалення, щоб забезпечити комплексний підхід до правосуддя щодо дітей в Україні та повну відповідність міжнародним нормам [76]. На даний момент, нажаль, проєкт залишається проєктом і не був впроваджений в законодавство України.

На сьогоднішній день в Україні створена юридична база, що регулює питання ювенальної юстиції. Однак, незважаючи на наявність нормативних документів, таких як закони, концепції та інструкції, їх реалізація в реальному житті залишається на початковому етапі. Практична діяльність, пов'язана із захистом прав дітей та забезпеченням ювенальної юстиції, ще потребує значних зусиль у плані ефективної реалізації на всіх рівнях.

З огляду на це, Україні необхідно продовжувати роботу в напрямку покращення практичних аспектів ювенальної юстиції. Важливо, щоб процеси, пов'язані з правосуддям, дружнім до дітей, стали не лише формальними кроками на папері, але й дієвими заходами, що допомагають дітям, які потрапляють у правову систему. Для досягнення рівня інших країн у цій сфері необхідно інвестувати в навчання кадрів, вдосконалення співпраці між органами правопорядку та соціальними службами, а

також створення відповідної інфраструктури, яка б відповідала вимогам міжнародних стандартів. Отже, попереду ще великий шлях, і для досягнення результату необхідно постійно працювати над удосконаленням практичних аспектів ювенальної юстиції в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу комплексно розкрити багатогранну природу ювенальної юстиції як складового елементу сучасної системи правосуддя, що покликана забезпечувати спеціальний правовий режим для неповнолітніх осіб. Зосереджуючись на історичних витоках, теоретичних концептах, міжнародно-правовій базі та практичному втіленні ювенальної юстиції у різних країнах, робота дозволила досягти поставлених цілей і виконати всі основні завдання дослідження. Особливу увагу було приділено аналізу міжнародних документів, ролі міжнародних організацій, судовій практиці ЄСПЛ, а також порівнянню правових моделей у зарубіжних державах і в Україні.

На основі виявлених фактів, порівняльного аналізу та узагальнення наукових підходів сформульовано обґрунтовані висновки щодо сучасного стану ювенальної юстиції в Україні, її відповідності міжнародним стандартам, а також окреслено ключові напрями вдосконалення національного законодавства з урахуванням світового досвіду.

Першим кроком у дослідженні було виявлення історичних передумов формування ювенальної юстиції. До середини XIX століття в правовій системі не існувало чіткого визначення поняття «неповнолітній», а особи цієї вікової категорії, які вчиняли правопорушення, не розглядалися як окрема група, що потребує спеціального підходу. Проте розвиток ювенальної юстиції засвідчив поступовий перехід до гуманістичної моделі, що ґрунтується на визнанні прав дитини, необхідності її соціального захисту та реінтеграції. Як правовий інститут, ювенальна юстиція сформувалася на перетині ідей захисту, виховання та превенції, відмовляючись від виключно карального підходу. Її історичний розвиток підтверджує ключову роль у формуванні справедливого правосуддя для дітей та створенні міжнародних стандартів, що забезпечують правову і соціальну підтримку неповнолітніх у конфлікті з законом.

Після розгляду різних наукових підходів до цього поняття, висловлених як українськими, так і закордонними експертами, можна зазначити, що ювенальна юстиція охоплює широку палітру інтересів та підходів, які сприяють підтримці дітей та

підлітків у конфлікті з законом. «Ювенальна юстиція — це підгалузь кримінального права, яка регулює процеси та процедури щодо осіб, що не досягли віку, достатнього для повної кримінальної відповідальності. Ювенальна юстиція має на меті захист прав, свобод і інтересів дітей, профілактику правопорушень, а також їх ресоціалізацію, особливо тих, хто опинився в складних життєвих ситуаціях», визначення цього поняття, яке я сформулювала, відображає основні завдання цієї галузі.

Принципи, які визначаються в міжнародних документах, зокрема в Конвенції про права дитини 1989 року, Коаліцією з питань ювенальної юстиції, а також українським науковцем А. Гусаком, можна умовно розподілити на три основні групи. Перша група принципів фокусується на захисті прав і свобод дитини, що включає дотримання гуманних і справедливих стандартів у відношенні до неповнолітніх правопорушників. Друга група орієнтується на підтримку та інтеграцію молоді в суспільство, акцентуючи увагу на заходах, які сприяють її адаптації та соціалізації. Третя група принципів зосереджена на процесах реабілітації, ресоціалізації та індивідуалізації, що дозволяє створити персоналізований підхід до кожного неповнолітнього правопорушника, враховуючи його особливості та потреби. Така класифікація принципів підкреслює різноманітність підходів, що застосовуються в ювенальній юстиції, і дозволяє більш точно визначити її цілі та завдання в контексті правового регулювання.

Міжнародне нормативно-правове регулювання ювенальної юстиції базується на ряді важливих документів, які визначають стандарти правосуддя щодо неповнолітніх, зокрема Конвенція ООН про права дитини 1989 року, Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, а також Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), Гаванські правила щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі, та Ер-Ріядські принципи щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх. У контексті України важливими є саме Пекінські правила, що можуть слугувати основою для вдосконалення ювенальної юстиції на національному рівні, враховуючи потребу в гуманному ставленні до неповнолітніх правопорушників та наданні їм можливості для

ресоціалізації. Незважаючи на значний прогрес у розробці міжнародних стандартів, глобальні соціальні та економічні нерівності продовжують становити серйозну перешкоду для повної реалізації ювенальної юстиції в усьому світі. Однак ці виклики не повинні бути виправданням для невиконання міжнародних зобов'язань, яких мають дотримуватися держави. У світлі постійних порушень прав дітей, зокрема тих, що потрапили в конфлікт із законом, необхідно, щоб політики, громадськість та фахівці активно працювали над забезпеченням ефективного захисту прав неповнолітніх та вдосконаленням системи ювенальної юстиції відповідно до міжнародних стандартів.

Роль міжнародних інституцій у сфері ювенальної юстиції є ключовою для формування справедливого та гуманного підходу до прав неповнолітніх. Діяльність таких організацій допомагає забезпечити ефективний захист прав дітей, а також створити умови для адаптації ювенальної юстиції до сучасних міжнародних стандартів. Співпраця України з міжнародними організаціями та вивчення досвіду інших країн має важливе значення для розвитку національної системи ювенальної юстиції. Вивчаючи діяльність міжнародних інституцій, українські науковці та правозахисники зможуть внести важливий внесок у вдосконалення національного законодавства, що дозволить значно підвищити ефективність правової підтримки неповнолітніх та сприяти реалізації їхніх прав в Україні.

Практика Європейського суду з прав людини в сфері ювенальної юстиції є важливим джерелом для визначення міжнародних стандартів правосуддя щодо неповнолітніх правопорушників. Справа *Bouamar v. Belgium*, *T and V against United Kingdom* та *Nart v. Turkey* встановлюють ключові прецеденти, які акцентують увагу на необхідності врахування вікових та психологічних особливостей неповнолітніх у судовому процесі. ЄСПЛ підкреслює важливість забезпечення прав неповнолітніх на ефективну юридичну допомогу, належний захист у суді, а також надання гуманних умов утримання, зокрема окремих камер для неповнолітніх. Особливе місце у вирішенні питань надання правової допомоги неповнолітнім займає справа *T and V against United Kingdom*, вона є значущою для України, оскільки вона визначає

важливий принцип — судовий процес щодо неповнолітніх повинен гарантувати їх право на ефективну участь та належну правову допомогу, зважаючи на їх вразливість. Питання має особливу актуальність для української правової системи, де, на жаль, часто не вистачає спеціалістів, здатних ефективно захищати інтереси неповнолітніх у судовому процесі. Прецеденти ЄСПЛ демонструють, що важливо вдосконалювати національні механізми, аби забезпечити належну юридичну підтримку неповнолітнім, а також створити умови для справедливого та гуманного правосуддя.

Моделі ювенальної юстиції, реалізовані у США та Південній Кореї, виступають прикладами різних, проте ефективних підходів до правового регулювання у сфері поводження з неповнолітніми правопорушниками. Обидві системи мають власні досягнення, багаторічний досвід функціонування та певні елементи, які заслуговують на запозичення. Водночас ці моделі не позбавлені недоліків: у Південній Кореї ювенальна юстиція нерідко піддається критиці за надмірну м'якість щодо правопорушників, тоді як у США в окремих штатах законодавство щодо неповнолітніх є надто жорстким і не завжди враховує вікову вразливість. Проте обидві країни продемонстрували здатність до сталого розвитку та адаптації своїх систем до сучасних викликів. Для України вивчення цього досвіду, а також налагодження фахової співпраці з експертами зі США та Південної Кореї у сфері ювенальної юстиції є надзвичайно цінним і перспективним напрямом, що може сприяти вдосконаленню національної моделі правосуддя для дітей.

Попри загальновизнану важливість формування ефективної системи ювенальної юстиції, в Україні вона досі не має належного законодавчого оформлення. Система законодавчого забезпечення ювенальної юстиції в Україні перебуває на етапі поступового формування та вдосконалення, проте вже сьогодні вона включає низку важливих нормативно-правових актів, що створюють основу для захисту прав дітей у кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві. Водночас існує потреба у системному підході до інтеграції принципів ювенальної юстиції в усі галузі права, які стосуються неповнолітніх, а також у створенні єдиного кодифікованого акту або

концепції, що унормувала б ювенальну політику держави. Вітчизняне законодавство не містить спеціального закону, присвяченого ювенальній юстиції, як це реалізовано, наприклад, у Південній Кореї. Відсутність такого нормативно-правового акта унеможливорює комплексний підхід до регулювання правових відносин, що виникають за участі неповнолітніх у конфлікті із законом, а також перешкоджає створенню стабільної інституційної основи для її функціонування.

Окремим викликом залишається відсутність ювенальних судів, які спеціалізуються на розгляді справ за участі неповнолітніх правопорушників. У США перший такий суд з'явився ще у 1899 році в штаті Іллінойс, що дало старт розвитку системи, орієнтованої на індивідуальний підхід, реабілітацію та захист інтересів дитини. В Україні ж судді лише з 2024 року почали проходити підготовку з урахуванням специфіки роботи з неповнолітніми, але ця практика досі не є системною. У більшості випадків справи розглядаються судами загальної юрисдикції, без участі фахівців у справах неповнолітніх, що може впливати на якість судового розгляду та дотримання прав дитини.

Існують також серйозні структурні недоліки у сфері виконання покарань та ресоціалізації. На законодавчому рівні не передбачено створення спеціалізованих центрів реабілітації для неповнолітніх, які вчинили правопорушення, а єдиною установою, що частково виконує подібну функцію, залишається Кременчуцька виправна колонія. Крім того, в умовах слідчих ізоляторів неповнолітні не завжди ізольовані від дорослих осіб, що створює додаткові ризики для їхньої безпеки, психічного стану та правового захисту.

Ще однією проблемою є низький рівень превентивної роботи з молоддю. У школах майже не приділяється увага правопросвітницьким заходам щодо ювенальної юстиції, правової відповідальності неповнолітніх, а також можливостей захисту їхніх прав. Відсутність системної інформаційної підтримки, а також міжвідомчої координації між судами, поліцією, соціальними службами та освітніми установами унеможливорює створення цілісної та ефективної моделі ювенальної юстиції.

Для забезпечення ефективного функціонування ювенальної юстиції в Україні першочерговим кроком має стати розробка та ухвалення окремого закону, який би регламентував усі аспекти правового статусу неповнолітніх у конфлікті з законом, особливості провадження у справах щодо них, а також систему профілактичних і реабілітаційних заходів. Україна може орієнтуватися на досвід Південної Кореї, де ще у 1958 році було ухвалено спеціальний Закон про неповнолітніх, що став основою для формування цілісної та сталої моделі ювенальної юстиції. Такий нормативно-правовий акт дозволить закріпити інституційні механізми, визначити чіткі повноваження органів, відповідальних за роботу з дітьми, та гарантувати дотримання міжнародних стандартів.

Одним із важливих напрямів вдосконалення має стати підготовка спеціалізованих фахівців — не лише суддів, а й адвокатів, соціальних працівників, психологів, прокурорів, які володітимуть знаннями у сфері ювенального права та процесу. Започаткований у листопаді 2024 року пілотний проєкт зі спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей, що охоплює 11 судів у 10 регіонах України, є позитивним прикладом у цьому напрямі. Водночас доцільно розглянути можливість запровадження навчальних дисциплін на юридичних факультетах, присвячених ювенальному праву або ювенальній юстиції, що сприятиме формуванню професійного інтересу серед молодих правників та розширенню відповідного кадрового потенціалу.

Не менш важливим є запровадження системи дієвих превентивних заходів. Україна може адаптувати такі успішні практики, як американська програма *Juvenile Justice Jeopardy*, що дозволяє ефективно залучати молодь до вивчення своїх прав та обов'язків у контексті ювенальної юстиції в інтерактивній формі. Особливу увагу варто приділити співпраці шкіл з ювенальною поліцією, зокрема регулярному проведенню профілактичних занять не лише з учнями, а й з батьками. Важливо залучати шкільних психологів до моніторингу стану дітей та організації лекцій щодо наслідків правопорушень, адже така міжсекторальна взаємодія сприятиме формуванню правової обізнаності та ранньому виявленню ризиків девіантної поведінки.

У сфері реабілітації неповнолітніх правопорушників важливо налагодити тісну співпрацю з міжнародними організаціями та країнами-партнерами. Позитивними прикладами є підтримка Європейського Союзу та ЮНІСЕФ — зокрема, запуск чат-бота «Unsee» для анонімних звернень дітей, а також участь ЮНІСЕФ у реалізації проекту з тренування ювенальних суддів в Україні. Також доцільним є долучення українських фахівців до міжнародних конференцій, організованих, наприклад, The International School of Juvenile Justice, що дозволить переймати найкращі практики та інтегрувати їх у національну систему. Саме завдяки комплексному реформуванню, орієнтованому на міжнародний досвід, Україна зможе побудувати сучасну, справедливу та гуманну модель ювенальної юстиції.

Досягнення позитивних результатів у сфері ювенальної юстиції безпосередньо залежить від здатності її інституцій забезпечувати тонкий баланс між відповідальністю та співчуттям до неповнолітніх правопорушників. Ефективна система має не лише виконувати функцію захисту суспільства від протиправної поведінки з боку молоді, але й створювати умови для розвитку їхнього потенціалу, формування відповідальності та переосмислення власних вчинків. Така модель ювенальної юстиції має виходити з презумпції змінності неповнолітнього, з орієнтацією не на репресивність, а на реабілітацію, ресоціалізацію та подолання факторів ризику, що зумовлюють девіантну поведінку.

Отже, ювенальна юстиція повинна функціонувати як механізм гуманного правосуддя, спрямований перш за все на захист прав неповнолітніх, запобігання вчиненню правопорушень і створення можливостей для успішної інтеграції молоді у суспільство. Її завдання полягає не стільки в покаранні, скільки в наданні підтримки та відкритті перспектив для особистісного розвитку. Адже гасло, що лунає з вуст дорослого — «тобі це не минеться», має трансформуватись у внутрішнє усвідомлення з боку дитини — «я став кращим, зрозумів свою помилку і більше так не вчиню». Саме такий підхід є ознакою зрілої та прогресивної системи ювенальної юстиції, яка

базується на повазі до людської гідності, довірі та вірі у потенціал кожної дитини змінитись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чернуха Г. Ювенальна юстиція: історія і сучасність. Наукові праці МАУП. 2009. вип. 1. С. 214–217.
2. Joan Mccord, Cathy Spatz Widom, Nancy A. Crowell. JUVENILE CRIME, JUVENILE JUSTICE / National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Washington, DC : NATIONAL ACADEMY PRESS, 2001. 384 с. URL: <https://doi.org/10.17226/9747>.
3. Alison S. Burke, David Carter, Brian Fedorek, Tiffany Morey, Lore Rutz-Burri, Shanell Sanchez / Історія системи ювенальної юстиції/ LibreTexts – Ukrayinska. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/>
4. Мокрицька І. Ювенальна юстиція : правовий захист дітей / І. Я. Мокрицька // Наукові записки НаУКМА : Юридичні науки. - 2005. - Т. 38. - С. 56-61.
5. Harris P. W., Welsh W. N., Butler F. A Century of Juvenile Justice. THE NATURE OF CRIME: CONTINUITY AND CHANGE. 2000. С. 359–425.
6. Juvenile Justice in the Modern Era. Edubirdie. URL: <https://hub.edubirdie.com/examples/juvenile-justice-system-of-the-21st-century/>
7. Legal Information Institute. Juvenile justice. Cornell Law School. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/juvenile_justice
8. Вікіпедія. Ювенальна юстиція. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ювенальна_юстиція
9. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : дис. ... д-ра. Одеса, 2008. 468 с.
10. Світлична Є. І., Толочок І. О. Латинська мова. Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 440 с.
11. Ольшанецький І. Ювенальна юстиція: проблеми законодавчого врегулювання її органів в Україні (ювенальний суддя, прокурор, слідчий, адвокат). Правова держава. № 37. 2020. С. 45-55.
12. Jensen G., Shoemaker D. J. Juvenile justice - Continental Europe. Britannica. History&Society. URL: <https://www.britannica.com/topic/juvenile-justice/Continental-Europe>

13. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
14. Four principles of the Convention on the Rights of the Child. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/armenia/en/stories/four-principles-convention-rights-child>
15. The Coalition for Juvenile Justice. URL: <https://www.juvjustice.org/about-us>
16. Annie E. Casey Foundation. The KIDS COUNT Data Book. State Profiles of Child Well-Being, 2008. 200 с.
17. Jennie Shufelt, Joseph Cocozza. Youth and Mental Health Disorders in the Juvenile Justice System: Results from a Multi-State Prevalence Study. National Center for Mental Health and Juvenile Justice. URL: <http://www.unicef.org/tdad/usmentalhealthprevalence06%283%29.pdf>.
18. Wraparound Basics or What Is Wraparound: An Introduction. National Wraparound Initiative (NWI). URL: <https://nwi.pdx.edu/wraparound-basics/>
19. Caroline M Angel. Crime victims meet their offenders: Testing the impact of restorative justice conferences on victims' post-traumatic stress symptoms. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/45450058_Crime_victims_meet_their_offenders_Testing_the_impact_of_restorative_justice_conferences_on_victims'_post-traumatic_stress_symptoms
20. Гусак А. П. Основні принципи ювенальної юстиції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. вип. 25. С. 192–194.
21. Гусак А. П. Кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі : дис. ... канд. / Національна академія наук України. Київ, 2010. 275 с.
22. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
23. Implementation of the Beijing Rules, 1985 in the Juvenile Justice (Care and Protection) Act, 2015. iPleaders. URL: <https://blog.ipleaders.in/implementation-beijing-rules-1985-juvenile-justice-care-protection-act-2015/>

24. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990. URL: [https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty.pdf](https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf)
25. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines). Adopted by General Assembly resolution 45/112 of 14 December 1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>
26. Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System. Adopted by ECOSOC resolution 1997/30 of 21 July 1997. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/guidelines-action-children-criminal-justice-system>
27. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. ECOSOC Resolution 2005/20 of 22 July 2005. URL: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>
28. Human Rights Council Resolution 18/12: Human rights in the administration of justice, including juvenile justice. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/A_HRC_RES_18_12-EN.pdf
29. Juvenile Justice: International Models and Best Practices. SAGE Publications. URL: https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/38670_13.pdf
30. United Nations. General comments/Committee on the Rights of the Child. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/general-comments>
31. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system (replacing General Comment No. 10 (2007)). URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child>
32. What we do? UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/what-we-do>

33. UNICEF — надійний партнер Офісу Омбудсмана!. Омбудсман України. Новини. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/unicef-nadijnij-partner-ofisu-ombudsmana?utm_source
34. За підтримки ЄС ювенальні поліцейські та партнерська НУО розробили дружній до дітей чат-не-бот ‘Unsee’. EEAS. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk
35. Defence for Children International. URL: <https://defenceforchildren.org/>
36. Child Rights International Network (CRIN). URL: <https://home.crin.org/>
37. Juvenile Justice International. URL: <https://juvenilejusticeinternational.org/>
38. Association Internationale des Magistrats de la Jeunesse et de la Famille (AIMJF). URL: <https://aimjf.info/>
39. International Juvenile Justice Observatory (OIJJ). URL: <https://www.oijj.org/en>
40. European Institute for Juvenile Justice (EIJJ). URL: <https://www.eijj.org/>
41. Youth Advocate Programs International (YAPI). URL: <http://yapi.org/>
42. Рішення ЄСПЛ у справі BOUAMAR v. BELGIUM Application no. 9106/80 HUDOC. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57445%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57445%22]})
43. Рішення ЄСПЛ у справі T and V against United Kingdom, T, application No. 24724/94. V, application No. 24888/94. HUDOC. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-57445%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-57445%22]})
44. Рішення ЄСПЛ у справі NART v. TURKEY application No. 20817/04 HUDOC. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-86189%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-86189%22]})
45. Juvenile Justice History. Center on Juvenile and Criminal Justice. URL: <https://www.cjcj.org/history-education/juvenile-justice-history>
46. House of Refuge – Definition. DocMckee. URL: <https://docmckee.com/cj/docs-criminal-justice-glossary/house-of-refuge-definition/>
47. Youth Justice System Overview. Juvenile Law Center. URL: <https://jlc.org/youth-justice-system-overview>

48. Feld B. C. Abolish the Juvenile Court: Youthfulness, Criminal Responsibility, and Sentencing Policy. William and Mary Law Review. 1999. Vol. 88. P. 97–148. URL: <https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2615&context=wmlr>
49. Juvenile Justice Jeopardy. Strategies for Youth. URL: <https://strategiesforyouth.org/programs-for-youth/juvenile-justice-jeopardy/>
50. How «Tough on Crime» Became «Tough on Kids». The Sentencing Project. URL: <https://www.sentencingproject.org/app/uploads/2022/08/How-Tough-on-Crime-Became-Tough-on-Kids.pdf>
51. Sue Mangold. Commentary: 1990s-Style “Tough on Crime” Approach Is Wrong for Juvenile Justice. Juvenile Law Center. URL: <https://jlc.org/news/commentary-1990s-style-tough-crime-approach-wrong-juvenile-justice>
52. The Structure of the Juvenile Justice System. Open Oregon Educational Resources. URL: <https://openoregon.pressbooks.pub/ccj230/chapter/13-20-the-structure-of-the-juvenile-justice-system/>
53. Law Enforcement and the Juvenile Justice System. Child Crime Prevention & Safety Center. URL: <https://childsafety.losangelescriminallawyer.pro/law-enforcement.html>
54. What Is the Miranda Warning? – History & Rights. Study.com. URL: <https://study.com/academy/lesson/what-is-the-miranda-warning-history-rights.html>
55. Juvenile Court Procedure. FindLaw. URL: <https://www.findlaw.com/criminal/juvenile-justice/juvenile-court-procedure.html>
56. Structure and Process: What Is the Purpose of the Juvenile Justice System? Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP). URL: https://ojjdp.ojp.gov/statistical-briefing-book/structure_process/faqs/qa04121
57. Structure and Process: How Is the Juvenile Justice System Organized? Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP). URL: https://ojjdp.ojp.gov/statistical-briefing-book/structure_process/faqs/qa04122
58. What Is Juvenile Diversion? The Annie E. Casey Foundation. URL: <https://www.aecf.org/blog/what-is-juvenile-diversion>

59. System Reforms to Reduce Youth Incarceration: Why We Must Explore Every Option Before Removing Any Young Person from Home. The Sentencing Project. URL: <https://www.sentencingproject.org/reports/system-reforms-to-reduce-youth-incarceration-why-we-must-explore-every-option-before-removing-any-young-person-from-home/#footnote-ref-6>
60. Juvenile Justice: Rehabilitation vs. Disciplinary Action. Wilson College Online. URL: <https://online.wilson.edu/resources/juvenile-justice-rehabilitation-vs-disciplinary-action/>
61. Juvenile Rehabilitation. Washington State Department of Children, Youth & Families. URL: <https://dcyf.wa.gov/services/juvenile-rehabilitation>
62. Closing Massachusetts Training Schools. The Annie E. Casey Foundation. URL: <https://www.aecf.org/resources/closing-massachusetts-training-schools>
63. Juvenile Corrections Reform in Massachusetts. Center on Juvenile and Criminal Justice. URL: <https://www.cjcj.org/history-education/juvenile-corrections-reform-in-massachusetts>
64. Minimum Age of Prosecution. Defend Youth Rights. URL: <https://www.defendyouthrights.org/issues/minimum-age-of-prosecution/>
65. Raising the Minimum Age. New York Juvenile Justice Network. URL: <https://nyjn.org/raising-the-minimum-age/>
66. Barnert E., Perry R., Morris R. Juvenile Incarceration and Health. Academic Pediatrics. 2017. Vol. 17(2), Suppl. S123–S132. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5841225/#R6>
67. Barnert E., Perry R., Morris R. Juvenile Incarceration and Health. Academic Pediatrics, 2017. 132 c.
68. 청소년 범죄와 소년법 – 판례 중심 분석. NAVER Blog. URL: <https://blog.naver.com/the9ya2/223549150454>
69. 대한민국 법제처. 소년법. URL: <https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EC%86%8C%EB%85%84%EB%B2%95>

70. An Intro to Korea's Juvenile Justice System. Your Future Diplomat.Medium. URL:
<https://yourfuturesdiplomat.medium.com/an-intro-to-koreas-juvenile-justice-system-b8787b6e4ea1>
71. Public Report – Juvenile Justice Reform in Korea. GOOVER. URL:
<https://seo.goover.ai/report/202503/go-public-report-en-7333cb3c-15ab-4514-ba81-0028d47312f0-0-0.html>
72. 청소년 처벌, 무조건 관대할 수는 없다? LawTalk. URL:
<https://www.lawtalk.co.kr/posts/84817>
73. Juvenile Justice System. Ministry of Justice, Republic of Korea. URL:
<https://www.cppb.go.kr/cppb/948/subview.do>
74. 소년범에 대한 처벌 논란. NAVER Blog. URL:
<https://blog.naver.com/tjsrud1263/223512765935>
75. Ministry of Justice, Republic of Korea. Juvenile Protection & Crime Prevention Bureau.
 URL: https://www.moj.go.kr/cppb_eng/2800/subview.do
76. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : УКАЗ
 ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ від 24.05.2025, № 597/2011. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text>
77. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості
 Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n100>
78. Наказ Міністерства юстиції України № 1611/5 від 06.07.2018 «Про затвердження
 Порядку провадження органами пробації наглядової та соціально-виховної роботи».
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
79. Діяльність щодо ювенальної пробації. Лубашанська селищна рада. URL:
<https://mlubashanska-gromada.gov.ua/news/1689596720/>
80. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних
 стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність : Наказ від

01.06.2025, № 150/445/2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text>

81. В Україні з'являться судді, які спеціалізуються у справах сім'ї та дітей: які будуть зміни? ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-zyavlyatsya-suddi-yaki-speczializuyutsya-u-spravah-simyi-ta-ditej-yaki-budut-zminy/>
82. Верховний Суд про створення спеціалізації у справах сім'ї та дітей. Верховний Суд України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1710562/>
83. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу дітей: Міністерство юстиції України. Наказ від 24.01.2017 № 121/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text>
84. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань забезпечення прав дитини в системі юстиції : Міністерство юстиції України. Наказ від 26.03.2024 № 1116/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#n3>
85. Закон України «Про національну поліцію» № 580-VIII від 02.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
86. Hromadske. Виправити, а не карати. Фільм про підліткові колонії 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R6bgO2gqXaM>
87. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.12.2018, № 1027. URL:
88. В Україні розробляють нову стратегію реформування системи юстиції щодо дітей. ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-rozroblyayut-novu-strategiyu-reformuvannya-systemy-yustyciyi-shhodo-ditej/>
89. Barnahus – ефективна система, модель роботи з дітьми, що постраждали від насильства або стали свідками такого. Центр «Соціальна Дія». URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/barnahus-efektyvna-systema-model-roboty-z-ditmy-shho-postrazhdaly-vid-nasylstva-abo-staly-svidkamy-takogo-2>

90. Protecting the rights of Ukrainian children during and in post-war context. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/protecting-the-rights-of-ukrainian-children-during-and-in-post-war-context>
91. Comprehensive review and analysis of draft regulatory legal acts on child-friendly justice was presented. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/comprehensive-review-and-analysis-of-draft-regulatory-legal-acts-on-child-friendly-justice-was-presented>